

sten.

EN TIDNING FRÅN SVERIGES STENINDUSTRIFÖRBUND

NUMMER 01 MARS 2020

Rum & reson

INREDAREN **JOANNA LAVÉN** LÅTER STENEN
SPELA HUVUDROLLEN MED NY DRAMATURGI

**Besök oss
på Nordbygg!**

Vi finns i monter
C04:61

STABILT BARHÄNG ÅRETS STEN: GOTLÄNDSK KALKSTEN **INTERMEZZO**
MARMÖRFROSSA PÅ NK **KUNGARNA AV KUNGÄLV** HYLLAD HANDBOK

Sten är naturens äldsta konstform. En konst vi arbetat med i 115 år

Vi tillverkar allt ifrån gravstenar, murar, trappor och gatsten till grindstolpar, golvplattor, fönsterbänkar och bänkskivor.

**NILSSONS
STENHUGGERI**

SÖLVESBORG • www.nilssonssten.se • 0456-155 55

INNEHÅLL

NUMMER 01 MARS 2020

BARHÄNG 10

En av Sveriges mest meriterade bartendrar Emil Åreng om att ha en arbetsyta i natursten som bara blir bättre med åren.

FRAM FÖR FÄRG & FORM 13

En ny generation formgivare och designers utmanar med större färgskala och speciallösningar när de arbetar med natursten.

GOTLÄNSK KALKSTEN – ÅRETS STEN 2020 20

Den gotländska kalkstenen utgör ett av våra viktigaste byggnads-historiska kulturarv och har i århundraden använts i byggnadsverk i hela Östersjöområdet. Nu är den också Årets sten.

3 X NORRVANGE 22

En tunnelbanestation i Köpenhamn, en privat villa i Odense och ett spa i Estland. Den gotländska kalkstenen Norrvange har många användningsområden och uttryck.

FÖRNYARE FÖRANKRAD I HISTORIEN 26

NK genomgår ett ansiktslyft där de klassiska svenska marmorsorterna Brännlyckan, Ekeberg och Kolmården länkar samman då och nu.

INTERMEZZO 30

Anders Krügers gestaltning av Chopins atriumgård vid Karolinska sjukhuset är en lyhörd tonträff och ett stenarbete av yppersta klass.

TRE BRÖDER 33

Bröderna Olsson är ett begrepp i svensk stenindustri. Tillsammans har de byggt upp Västsveriges ledande entreprenadföretag, Kungälv's Natursten.

VÄRLDSLEDANDE STANDARDVERK 38

Nu kommer handboken som ska hjälpa arkitekter och konstruktörer att välja rätt konstruktion och dränerande markstensbeläggning för hanteringen av städernas dagvatten.

PÅ OMSLAGET

Joanna Lavén, inredningsdesigner.

FOTO: ERIK LEFVANDER

I VARJE NUMMER

Ledare 04

Kort & gott 06

Stenbrottet 08

Krönikan 40

Fråga Kurt & Kai 44

Marknaden 47

13

FOTO: KVÄNUM

Jasmine, Marwin och Brian – tre vinnare i Stens Instagramtävling.

42

FOTO: JÖRGEN JOHANSSON

Starkare färger, fler speciallösningar

Varje år utser vi en svensk stensort till Årets sten. Tanken med utnämningen är att uppmärksamma ett fantastiskt byggnadsmaterial samtidigt som vi sätter stenen i en historisk kontext, inte minst som kulturarv.

Årets sten rymmer alltid en berättelse i flera lager, alltifrån geologiskt ursprung till uppbyggnaden av ett lokalt näringsliv. Det gäller förstås även gotländsk kalksten som är Årets sten 2020. Den har med sin ljusa toner och karakteristiska uttryck använts i och på byggnader i hundratals år, och är den en del av Östersjöregionens byggnads- och kyrkohistoria. Dessutom är den fortfarande mycket populär, vilket vi uppmärksammar i det här numret med några projekt från våra grannländer.

PÅ TAL OM PROJEKT; det har blivit dags att nominera till Stenpriset – vårt arkitekturpris som belönar arkitekterna bakom ett enskilt projekt där natursten har använts på ett estetiskt, hållbart och nyskapande sätt. Ni har fram till den 22 maj på er! Det är mycket enkelt att nominera. Mejla bara ett underlag till mig. All information hittar ni på Sten.se! Efter den första nomineringsrundan vidtar en process där ett antal projekt går vidare till en semifinal innan vi i slutet av året korar en vinnare!

Stenpriset 2019 gick till Joyn Studio för arbetet med Restaurang Frantzén i Stockholm som nyligen fick beskedet att man behåller sina tre stjärnor i Guide Michelin.

Joyn Studio återkommer även i vårt inredningstema i detta nummer, där vi både analyserar aktuella trender och pekar ut riktningen för de närmaste åren. Den tydligaste stentrenden på inredningssidan just nu är en större variation – i utbud, speciallösningar och färgskalor.

SLUTLIGEN: KANSKE LÄSER du denna ledare på Nordbygg 2020? Sveriges Stenindustriförbund finns på plats på mässan för att förmedla information och sprida kunskap om natursten. Besök oss gärna i vår monter C04:61, där du kan ställa frågor om världens bästa byggmaterial och träffa våra medlemmar. Välkomna!

KAI MARKLIN, ORDFÖRANDE SVERIGES STENINDUSTRIFÖRBUND. kai@sten.se

sten.

Nr 1 mars 2020 • Årgång 82
Sveavägen 100,
S-113 50 Stockholm
www.sten.se
ISSN 0346-1866

Ansvarig utgivare

Kai Marklin
kai@sten.se

Utgivare

(Även prenumurationsärenden)
Sveriges Stenindustriförbund
Industrigatan 6
SE-291 36 Kristianstad
info@sten.se • www.sten.se
Telefon: +46-(0)44 20 97 80
Fax: +46-(0)44 20 96 75

Redaktionsnämnd

Mats-Ola Ericsson,
Pernilla Löfgren,
Jörgen Lundgren.

Produktion

Lovstrom Content.
Redaktör Peter Willebrand
peter.willebrand@lovstromcontent.se
Adress: Sveavägen 100,
S-113 50 Stockholm.
Grafisk form Karin Nyman.

Annonsbokning

Kai Marklin
Tel: +46-(0)70 594 71 95
annons@sten.se

Tryckeri

Puna Musta, Finland

Trycksak
4041-0619

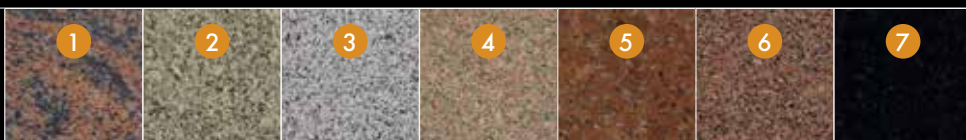

SKARSTAD RÖD BOHUS, Kungsbacka Torg

Hallindens GRANIT sweden

HALLINDENS GRANIT AB

Stenbrottet Skarstad 501, 454 92 Brastad
Tel +46(0)523 411 55
info@hallindensgranit.se

1. SVENSTORP Hallandia 2. TOSSENE Grå Bohus 3. SILVER Grå Bohus 4. SKARSTAD Röd Bohus 5. TRANÅS Original 6. BROBERG Röd Bohus 7. MOHEDA Svart Diabas

kort & gott.

Tipsa oss! Känner du till ett intressant stenprojekt? Hör gärna av dig till Stens redaktör Peter Willebrand.
peter.willebrand@lovstromcontent.se

FOTO: KARIN NYMAN

STEN I STAN:

Kudden

▼ I samband med en utställningen *Huvudsaken* med verk av Gustav och Ulla Kraitz på Sven-Harrys konstmuseum i Stockholm 2018, placerades deras verk *Kudden* ut i Vasaparken, intill museet. Stenhuggare Ted Zaar har bistått konstnärsparet i arbetet med den tio ton tunga skulpturen i polerad Bohusgranit.

”Den skulpturala kudden är en reflektion över det mjuka och det hårda – en symbol för paret Kraitz upplevelser av glädje och sorg genom livet”, skrev museet i ett pressmeddelande i samband med utställningen.

Hyllie torg.

FOTO: KASPER DUDZIK

Anderssons återhållsamhet

▼ **LÄSTIPS:** Den internationellt erkände landskapsarkitekten Thorbjörn Andersson är flitigt förekommande i tidningen *Sten* och har belönats med Stenpriset för sitt arbete med Sjövikstorget i Stockholm. Det är också ett av projekten som återfinns i den nya essäboken med titeln *Nature/Site/Restraint* (ORO Editions).

Boken tar ett samlat grepp på Thorbjörn Anderssons arkitektur och många av de projekt som bär hans signum. Tre internationella författare: Annemarie Lund, Udo Weilacher och Marc Treib, bidrar med varsin essä som beskriver Anderssons gärning genom ett urval av verk.

Titeln *Nature/Site/Restraint* är talande för den tolkning som återkommer i essäerna. Det är natursynen, platsens betydelse och återhållsamheten som är återkommande element i Anderssons gestaltningar, men det är också en bok om ett nordiskt förhållningssätt till landskapsarkitektur, speglat genom just Thorbjörn Andersson.

Nytt designpris utreds

▼ Under Sveriges Stenindustriförbunds årsmöte i januari beslutades att styrelsen ska utreda möjligheten för att instifta ett designpris i samarbete med designhögskolorna.

Internationellt finns flera tongivande designpris, som ofta också får företräda stenindustrins teknikutveckling, hantverket och stenens möjligheter. Bedömningen är att en svensk motsvarighet skulle kunna vara möjlig att introducera våren 2021, om förbundet hittar en lämplig partner.

1/3

▼ Drygt en tredjedel av svenskarna drömmer om en bänkskiva i stenmaterial, visar en undersökning som Yougov under förra året lät genomföra på uppdrag av kökstillverkaren Marbodal.

En bänkskiva i stenmaterial är också mer populär hos kvinnor än hos män, enligt undersökningen.

YXHULT BYGGNADSMINNESMÄRKS

▼ Länsstyrelsen har byggnadsminnesmärkt Trilobiten, Yxhults huvudkontor, och stenhvylet i Hällabrottet i Kumla kommun. Länsstyrelsen beskriver ett besök i Yxhult som en tidsresa i svensk byggnadskultur. Arvet efter företaget som bildades år 1879 och avvecklades år 2000 är också en viktig del av dagens stenindustri. Trilobiten byggdes som huvudkontor för Yxhults Stenhuggeri år 1900. Inredningen är en tidstypisk 50-talsdesign i exklusiv teak och marmor. I entréhallen finns det klassiska marmorgolvet av konstnären Bengt Blomqvist som består av 34 olika sorters marmor.

Högst privat rum med utsikt

▼ När en ny tunnel skapades 2011 för att styra bort tung trafik från vattenfallet Skjervsfossen i Norge ville man utforska platsens möjlighet som turistattraktion. Då krävdes det en toalettbyggnad som samspelade med det vackra fallet på 135 meter. Byggnaden är klädd i en skiffer från i området.

Toaletten i Skjervfossen i Hardanger vann World Architecture News Small Spaces Award 2016.

Inflyttning i Bobergs mästerverk

▼ Konferens- och mötesarrangören 7A är ny hyresgäst i Centralposthuset på Vasagatan i Stockholm efter att Regeringskansliet flyttat ut från fastigheten som förvaltas av Statens fastighetsverk. Lokalerna ska nu bli kontorsmiljöer.

Byggnaden är ett kulturarv signerat den berömda arkitekten Ferdinand Boberg. Huset invigdes under högtidliga former med kunglig närvaro den 27 oktober 1903. Bobergs förslag ansågs vara det mest personliga och han var mycket mån om vilka material som användes vid bygget. Naturstenspartierna i gatufasaden är sandsten från Övedskloster och socklarna i rödaktig granit är från Vätö i Roslagen. Bakom den mörkt rödgula tegelfasaden väntar posthallens golv i Kolmårdsmarmor.

En sten för alla

Broberg Röd Bohus är en av de Bohusgraniter som Hallindens Granit bryter. Broberg används framför allt i offentliga miljöer, som till exempel markhällar på gator och torg. Gustav Adolfs torg i Malmö och Skeppsbron i Göteborg är två exempel.

En del av produktionen av Broberg går på export, för olika ändamål. I Danmark är stenen till exempel populär i både byggnader och på torg, medan den i Polen och Frankrike är vanlig i gravvårdar.

Röd Bohus har en varm färgton och tekniska värden som är typiska för svensk granit, som hög hållfasthet och frostsåålighet.

– Det är den röda färgen som gör den populär som gravsten i länder som till exempel Polen, där man har helt andra traditioner än vi när det handlar om synen på gravvårdar, säger Jörgen Lundgren, vd för Hallindens Granit.

Som för alla graniter ger de olika bearbetningarna – råhuggen, krysshamrad, flammad, slipad och polerad – en stor bredd i nyanserna vilket gör att stenen kan fungera väl i många sammanhang, från slott till koja.

Skulptören Pål Svensson brukar lyfta fram just färgnyanserna i Röd Bohus som stenens främsta egenskap ur ett konstnärligt perspektiv.

– Det finns en värme i färgen som kommer särskilt till sin rätt när ytorna är relativt stora. På en liten yta kan den röda färgen uppfattas som stark, men när man ser den i ett större block får den ett mindre genomslag, vilket ger den varma tonen. ■

TEXT **PETER WILLEBRAND** FOTO **PER PIXEL PETTERSSON**

FAKTA

Allmänt: Röd Bohusgranit. Bohusgraniten är den yngsta graniten i Sveriges urberg, cirka 920 miljoner år, och förekommer i norra Bohuslän mellan Gullmarn och Idefjorden. Bergarten består i huvudsak av kiseldioxidrika mineral som fältspat och kvarts, samt mindre mängder av bland annat glimmer. Färgen varierar från grå till varmröd.

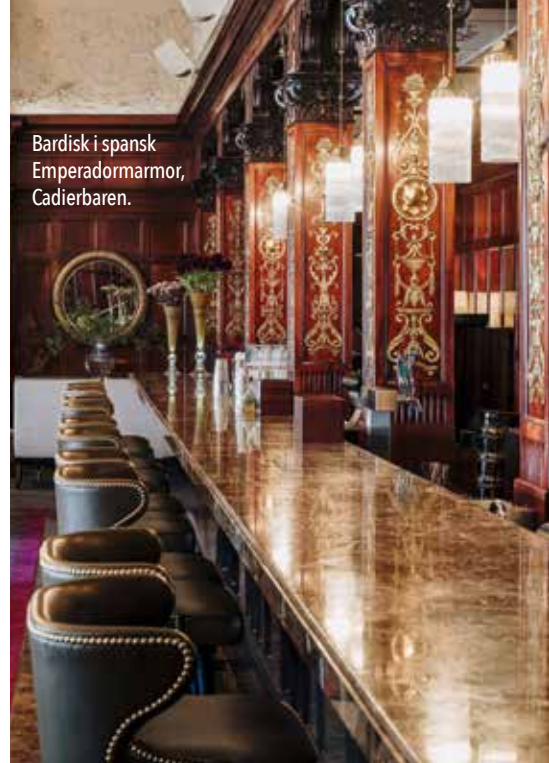
Vanliga ytbearbetningar: polerad, råkilad, flammad och krysshamrad.

Broberg

Emil Åreng på plats på jobbet som kreativ chef för Cadierbaren på Grand Hôtel i Stockholm.

Bardisk i spansk Emperadormarmor, Cadierbaren.

Bedårande barhäng

En bardisk i sten ger en särskild känsla och ett avtryck som man känner igen – och gärna återvänder till.

TEXT PETER WILLEBRAND FOTO ANDY LIFFNER

Bardisken är en inbjudande inredningsdetalj som inte sällan definierar hela barens själ och tanke. Vid vissa bardiskar skulle man gärna tillbringa en ansevärd tid av sitt liv. Några gör det också – inte minst bartendrarna.

– När vi tar bilder på våra drinkar använder vi oftast vår bardisk som bakgrund. Förra året lanserade vi vår drink *Whiskypinne* som serveras i ett glas som är utformat efter en unik pinne, den gör sig väldigt bra mot den mörka spanska Emperadormarmorn, säger Emil Åreng, en av Sveriges mest meriterade bartendrar och författare till drinkboken *Salongs i Norrland*.

HAN DELAR SITT arbetsliv mellan Umeå och Stockholm där han sedan att par år tillbaka är kreativ chef för Cadierbaren på Grand Hôtel, den kanske mest klassiska av svenska barer, döpt efter hotellets grundare Jean-François Régis Cadier.

Samtidigt som bardisken är hjärtat i verksamheten är den också en arbetsyta och ett arbetsredskap som ska tåla stora påfrestningar.

– En bardisk i sten ser nästan alltid bra ut, den får ju också en patina med åren som ofta gör den ännu snyggare. Och när man väl lärt sig hur man sköter ett en bardisk i sten så håller den också mycket länge och bibehåller sitt utseende.

– I dag inreds barer med större hänsyn till att det är en arbets-

plats, det måste vara praktiskt med funktion som möter stil.

Valet av material i bardisken sänder även en signal till besökarna, en signal som vittnar om såväl ambition som stil. Naturmaterial har ofta en förmåga att överbrygga både trender och tidsepoker.

– Natursten fungerar bra i både klassiska och moderna barmiljöer, men oavsett materialval – sten, stål, koppar eller zink som till exempel är vanligt i ett brasserie – är det viktigaste att baren inte får bli ett slags kulissverk. En bra bar ger en särskild känsla, ett avtryck som man alltid känner igen när man återvänder, säger Emil Åreng.

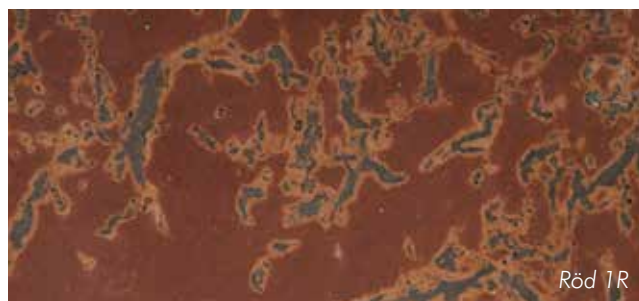
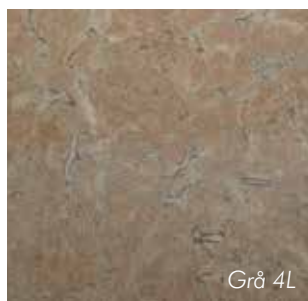
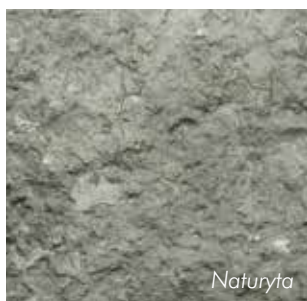
– Jag tycker också att vi under senare år har fått se flera exempel på färg i bardiskar i natursten, kanske som reaktion mot den vita Carraramarmorn som har varit så dominerande i många barmiljöer under lång tid. Vi håller själva på att bygga ut Cadierbaren med fler bord och har fastnat för en sten som innehåller mycket kvartsit.

EMIL ÅRENG UTBILDAD sig till bartender i London, så det är kanske inte så konstigt att två av hans absoluta favoritbarer med bardiskar i natursten finns just där.

– Både Savoy och Swift har klassiska bardiskar i fantastiska miljöer, något som alla som vill ta en drink borde få uppleva. ■

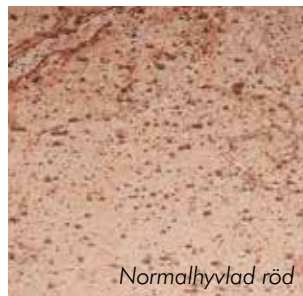
Kalksten från Kinnekulle

Foto Clive Tompsett för ICA Sverige AB.

Vår slitstarka kalksten som brutits på Kinnekulle i flera generationer är vacker såväl inomhus som utomhus. Med vår yrkesskicklighet kan vi hjälpa dig med allt från det lilla enkla till den svåra renoveringen. Vårt sortiment av kalksten passar till allt från golv, trappor, bänkskivor, murar eller terrassplattor.

**Välkommen att besöka oss på vår nya hemsida
www.thorsberg.se eller via telefon 0510-54 00 56.**

**THORSBERG
STENHUGGERI AB**

MÖT OSS PÅ NORDBYGG 21-24 APRIL!
VI FINNS I MONTER C06:38. VÄLKOMMEN!

Vår jämtländska kalksten är tuktad av Moder Jord under en knapp evighet. Därefter har vi bearbetat den till ett vackert, beständigt och miljövänligt naturmaterial. Vilken tur att vi har den på lager.

DALA

www.dalasten.se

Färgernas återkomst!

Ut med gråskalan och in med färger och mönster! Den natursten vi möter inom ny inredning har allt fler nyanser, samtidigt som speciallösningarna blir fler. Många av de "nya inredarna" utmanar också de traditionella inredningsarkitekterna. En bild på Instagram kan i dag vara viktigare än rätt utbildning.

TEXT PETTER EKLUND

Pelare i Saluhallen på NK. Mosaik i Brännlyckan och lameller i Ekebergsmarmor – två klassiska svenska stensorter som återkommer i hela inredningen.

Köksdetalj från
Joanna Lavéns
Apartment G.

FOTO: JAMES STOKES AMSTERDAM

Bröderna Ahlgrens har
lagt golvet på Elite Hotell
Mollberg, Helsingborg.

FOTO: BRÖDERNA AHLGREN'S MARMORINREDNINGAR

Trender kan tyckas ytliga och tillfälliga, men de skär djupt i berggrunden. På 00-talet var minimalistiska våningar med Carraraglänsande köksbänkar högsta mode. Hemtrivseln fick maka på sig för scenografisk hotellkänsla. Motreaktionen kom med de senaste årens grå hemmiljöer, med mättade toner i beige och jordfärger och inhemsk kalksten och granit. En udda skulptur i en salong med chokladbruna stolar, ett elegant bord, en tavla på väggen, det blev en standard som upprepades igen och igen, färgade av sig, ekade vidare i de sociala mediernas oändliga rum. Nu är det grå inredningsidealet något uttjatat och vi spanar efter något annat. Det har pratats om färg i ett par år. På bloggar, Instagram, i magasin och från utländska mässor rapporteras det om starkare kulörer och uttryck.

– Det finns verkligen ett nytt intresse för färg. Det kommer sig nog av att Carraran användes så länge och sedan kom den lekfulla terrazzon. Det väckte något också hos stenleverantörerna, säger Helena Eliason på Joyn Studio i Stockholm, en liten, men växande studio av inredningsarkitekter som har fått uppmärksamhet för sina restauranginredningar.

Joyn Studio fick Stenpriset 2019 för sitt arbete med Frantzéns trestjärniga restaurang i Stockholm, där man skapade en spännande atmosfär baserad på svensk Brännlyckanmarmor. Nu arbetar man vidare med Frantzéns restauranger i Asien och det kommande "powerbrasseriet" Astoria, en före detta bio på Östermalm som ska bli bar och två restauranger. Joyn Studio har skrivit in terrazzo i projektet, men också röd kalksten.

– Ja, det blir rött. I originalinredningen finns också Kolmårds-marmor, så vi har skrivit in mer sådan som ska passa till en befintlig och fantastisk stucco lustro-vägg, säger Helena.

Röd kalksten minsann, här kommer den tillbaka efter sin glansperiod på 80- och tidigt 90-tal.

– 90-talet kommer starkt, skrattar Helena och säger att Joyn Studio också valde körsbär till Frantzéns restaurang.

Men då rynkade alla på ögonbrynen och sade "körsbär, vad är det för 90-talsgrej?". Nu använder studion träslaget i flera andra projekt. Trender tycks uppstå ur en allmän men oformulerad saknad, som får sitt nya uttryck när någon gör ett oväntat val av färg och material som inte synts till på länge. Den röda kalkstenen har legat i skuggan, men vem vet, snart kanske långtradare med röd kalksten rullar mot storstäder och utland. Eftersläpningen på trenderna är lång. Medan den grå vägen är på väg ut, monteras fortfarande ansenliga mängder vit sten.

– En anledning till att Carraran blev så stor är att det är en snäll och inte så bråkig sten. Den var ju billig förr, men har stigit i pris under 10-15 år. När alla – till och med Ikea – skulle ha Carrara har den blivit urholkad, säger Helena Eliason.

Dagens längtan efter färger bekräftas av Kenn Ahlgren på Bröderna Ahlgrens marmor i Herrljunga.

– Ja nu kommer det allt mer färger; grön Verde Guatemala, Verdi Alpi, svart Nero Assoluto och mycket Nero Afrika, berättar han. Andra sorter som går bra är Steel Grey, Tossene Grå Bohus, Khasmir White Silver och Lemon Ice.

Bröderna Ahlgrens marmor är ett familjeföretag i fjärde generationen, startat 1926 av Carl-Oscar Ahlgren i en verkstad bakom Liseberg i Göteborg. I dag drivs företaget av bröderna Kenn och Pierre, som växte upp med firman, lärde sig stenjobbet. Pappa och farfar gjorde mycket badrumsbänkar, buffé- och bardiskar.

– Vi har bland annat byggt om på Elite Park Avenue i Göteborg i flera omgångar, säger Kenn.

Det är inte bara färg som skymtar, utan också en rörelse mot

Detalj, Apartment G.

FOTO: JAMES STOKES/AMSTERDAM

Företaget Vanitas satsar på lyxiga badrum och Joanna Lavén är designer.

FOTO: VANITAS

”Vissa betalar vad som helst. Nu gör vi kök som kan kosta över 100 000 kronor, en väldig ökning på bara några år.”

extravaganta inredningar med mönstrade golv och exklusiva stensorter. Påkostade high-end-projekt. Till anrika Elite Hotell Mollberg i Helsingborg har Bröderna Ahlgren levererat ett golv där Carrara, Bardiglio och Nero Margurina skapar en tredimensionell trompe l'oeil-effekt i rakt nedstigande led från romerska villor i Pompeji och ”opus sectile” – en stenens motsvarighet till träets intarsia, en mångårig trend i romarriket.

Trenden drivs av det påkostade och dyrbara. Kenn Ahlgren är själv häpen över hur budgetarna för kök har hissats uppåt.

– Vissa betalar vad som helst. Nu gör vi kök som kan kosta över 100 000 kronor, en väldig ökning på bara några år. Det har med design att göra. Det ritas in mer och mer speciallösningar, väggar, och sidostenar i specialkvartssiter som är hårda att arbeta med.

Trenden med grafiska stenarbeten är också en utflykt till föregångare i mellankrigstidens art déco-epok där stildrag från historien sögs upp och presenterades som en grandios fantasi-värld, perfekt för Hollywood att sätta tänderna i. Greta Garbo strålade i *Grand Hotel*. Underbara miljöer skapades av Cedric Gibbons. I dag är det högsta inredningsmode, hand i hand med antikvårdens intresse för mellankrigstidens möblemang.

I dagens landskap av tidspress på jobbet och företagens kamp om att locka och behålla ung personal söks också filmiska effekter. Vi ska transporteras till en underbar överklighet på ”the workplace” – dagens buzzword för ”kontor”.

När Note Design Studio nyligen inredde 20-talsbyggnaden Summit House i London var uppdraget att höja husets trista kontorsinredning till samma nivå som dess spektakulära fasad i keramisk art déco. I entrén lades ett mönster i marmorterrazzo, ett grepp som återkommer i många miljöer idag, till exempel hos den engelske arkitekten David Chipperfield.

Det talas också mycket om ”Re-defining the office”, hur arbetsplatser ska inredas och fungera nu när det aktivitetsbaserade kontorets poänger ifrågasätts och molnet dominerar verksamheterna, både knyter oss samman och isolerar individerna.

När många bokstavligen kan ha kontoret i fickan, kommer arbetsplatser att bli viktiga sociala mötesplatser, ställen där de anställda vill träffas, där känslan är trivsamt och inspirerande, men själva jobbet kan fixas var som helst: på tåget, närmsta fik eller i soffan hemma.

Hur ska de framtida gränserna dras mellan hem, arbetsplatser och ”det tredje rummet”: fik, offentliga lokaler, mötesplatser, hotelllobbyer, där det i dag kryllar av arbetande och studerande människor. Att få arbetsplatser trivsamma och samtidigt drivna av den senaste teknologin är en utmaning. Inredningsarkitekternas uppdrag kommer att fokusera på innehållet mer än den fysiska gestaltningen, samt på ett närmande till naturen, till gröna miljöer, men också ”äkta” material som natursten som kommer att ha en viktig roll i utvecklingen, bara branschen är öppen för nya slags beställningar.

FOTO: VANITAS

Joanna Lavén.

FOTO: KRISTOFER JOHNSON

Hur styrs trenderna på inredningsmarknaden? Förr kunde stenbranschen förlita sig på utbildade arkitekter och inredningsarkitekter, i dag drivs utvecklingen också på andra sätt. En Instagrambild kan betyda mer än en examen. "Arkitekt" kan vem som helst kalla sig. Flera av de "nya inredarna" har sin bakgrund inom styling, mode och setdesign. De utmanar traditionellt utbildade inredningsarkitekter, som använder beteckningen SIR, en kvalitetsgaranti som visar att de har genomgått utbildning på högskola eller universitet.

Här finns en grundläggande skillnad. Utbildade arkitekter har varit elever, de har tränats och slipats med olika uppgifter, de har haft professionella lärare, stött på problem, sett olika lösningar, de har orienterat sig i samtidens arkitektur och inredning under många år. De nya, nätdrivna inredarna kan däremot vara skolade i grafiska yrken, ha arbetat praktiskt som assistenter till andra inredare och sedan startat eget. De har koll på rekvisita och miljöskapande inslag. De tänker i scenografier och beskrivs som stilmedvetna med "magiska ögon" och skapar "wow-våningar" med internationell svansföring. Jobben sprids via bilder på välvärdade Instakonton med global exponering, men också till stort upplagda reportage i magasin som Residence och Elle Decoration och deras utländska motsvarigheter.

En av de nya inredningsstjärnorna är Joanna Lavén, omtalad för sina eleganta våningar och belönad av magasinet Residence som Årets inredare 2019. När hon beskriver sina uppdrag påminner processen om traditionella arkitekters arbete.

– Jag drivs av ett slags aha-upplevelse. Först känner vi av vad personerna gillar. Oftast har de sett en viss typ av stil, har vänner med en viss typ av hem. Drömmarna kan vara jättestora, men vi utgår från behoven i det blivande hemmet. Vi försöker också utmana, det måste man, säger hon.

"Drömmarna kan vara jättestora, men vi utgår från behoven i det blivande hemmet. Vi försöker också utmana, det måste man."

Joanna och kollegan David Wahlgren tar hand om allt från helhetslösningar, ritning och projektledning av byggen till att ställa ut en vas på ett visst ställe. Det nya är att jobben inte sällan kommer via Instagram. Joanna berättar om en finanskvinnas i USA som hittade henne på Insta och gav henne i uppdrag att renovera ett hundraårigt Town House i New York.

– Hon skickade massor av inspirationsbilder, säger Joanna, som snart besökte stenfirmor i New York i jakt på spännande sten.

Hösten 2019 drog hon och David Wahlgren i gång företaget Vanitas som levererar stiliga badrum som har blivit populära i USA. De ofta komplexa stenmönstren förutsätter modern CNC-teknik.

Få har råd att betala för handhuggna arbeten av den typen. Vanitas arbetar tillsammans med Stendesign i Haninge som köper in från sin kontakter i och omkring Carrara i Italien. Stensorterna är till exempel Carrara, Grigio Carnico, Bianco Perlino, Rosso Levanto, Nero Marquina och Jura.

Det bilddrivna sättet att få jobb blir allt vanligare.

– Vi märker av trender dels via inredningsarkitekter, dels genom Pinterest, bloggar och Instagram som våra kunder kollar

Köksinredning, Liljencrantz for Kvänum.

FOTO: KVÄNUM

Köksinredning, Liljencrantz for Kvänum.

FOTO: KVÄNUM

mycket på. Många är nyfikna på färgad sten, men sedan går de på säkra kort, säger Kenn Ahlgren.

Folk ser inredningar på nätet, vill ha samma sak och kontaktar inredaren. Men vad vet man om inredaren, vad finns bakom de snabbt utbytbara bilderna? Joanna Lavén höjer ett varnande finger för alltför trendiga inredningar.

– Det gäller att se hemmet utifrån. Kunder blir lätt närstående och får förälskelser som de inte fattar bara är något trendigt. Det finns ingen ordentlig grund i den längtan.

Joanna var tidigt intresserad av inredning och började jobba som stylist 2003, gjorde "mode, inredningar och set design", arbetade för Hästens, Ikea och Åhléns och startade eget 2006. Gradvis närmade hon sig heminredning som är mer långsiktig än de snabbt utbytbara reklammiljöerna. Hon söker det slitstarka – också för ögat – genom att gärna inreda med vintagemöbler köpta på internationella auktioner, helst i Italien och Frankrike.

– Det är klassiska former som har hållit i många år. Inredning handlar om något mera än att bara flytta hem en möbelbutik.

En annan av de nya toppinredarna är Louise Liljencrantz, som också inreder lyxösa våningar och miljöer, bland annat för Oscar Properties. Hon har utbildning och erfarenhet inom mode och grafisk form, men hittade rätt när hon kunde börja inreda. Hon anlätades 2019 som designer för Kvänums Kök, som lanserar serien Liljencrantz for Kvänum, med stenarbeten av Bröderna Ahlgrens. Liljencrantz tog fram passande stensorter och arbetade med idéerna tillsammans med Kvänums in house-designer Pär Fernholm.

– Han ritade upp, bollade idéer med mig. Vi valde Atlantic Lava Stone, berättar Kenn Ahlgren.

Det är en lavasten som importeras från Kina. Snygg sten, men med minuspoäng för transporterna.

Inredare skolade i stylistbranschen arbetar naturligt med effekter. De är inte rädda för att kliva mellan disciplinerna, att gå från inredning till möbelformgivning eller design av konstobjekt. Louise Liljencrantz har till exempel lanserat en egen skulptural möbelkollektion tillsammans med KFK Master Cabinet Makers.

Att sten fungerar utmärkt i det segmentet kan vi se hos företaget Kullaro, som presenterar en spännande mix av bruks- och designobjekt i sin specialitet, den svartglänsande skånska diabas. Smycken, bord, avancerade inredningsobjekt med form av Jenny och Andreas Kullaro, Lisa Hilland, Malmöbaserade Stoft Studio och Glen Baghurst.

Med den senaste CNC-tekniken i full fart får vi säkert se ett uppsving i stenkunst, formgiven av nya aktörer i inredningsvärlden. Alla vill ha det personliga, det unika objektet, även mitt i en trend.

Tempot är högt i inredningsbranschen. Kunderna har ofta bråttom. "Jag har bjudit in Ulla-Britta och Kent om tre veckor, kan det vara klart tills dess?", skojar Helena på Joyn Studio.

– Men så funkar det inte, den stressen är inte till gagn för någon, varken för miljön eller alla dem som jobbar med inredningen.

Joanna Lavén möter samma tidspress.

– Kan det vara klart om ett par veckor, hör vi ofta, säger hon.

I inredningsprojekt är det viktigt att få tid att tänka igenom planlösningar noga och testa alternativ.

– Det är en otrolig skillnad på de sista 15-20 åren. Allt går

Apartment G.

FOTO: JAMES STOKES AMSTERDAM

Bänkskiva av skiffer.

FOTO: NORDSKIFFER

fortare. Specialjobb som förr tog två månader tar i dag en vecka, säger Kenn Ahlgren.

Beställningarna läggs också senare och senare, bland annat för att kunderna numera vet att företagen kan leverera snabbt. Det är urvalsprocesserna som tar lång tid.

– Att bestämma sig och komma till skott är det tidsödande, säger Kenn.

CNC handlar också främst om tids- och kostnadsvinster.

– Michelangelo kunde stå i ett år och arbeta med en skulptur. Samma jobb idag tar en vecka.

Alla inblandade – kunder som inredare – har full koll på sociala medier, jagar nya miljöer som cirkulerar i ett globalt, flyktigt kretslopp.

Önskemål möter trendspaning, ofta är det samma bilder. Risken med de snabba flödena i inspiration och processer är att det hela drivs till ett slitage av stilar och uttryck.

Det här är inget nytt, storstadsvåningar har piffats upp trendriktigt sedan 1800-talet. Det är exponeringen som är det nya.

En inredning som får fäste på Instagram kan ses över hela världen och förfrågningarna duggar in. Klienterna har ofta ekonomiska muskler och uppdragen gäller i första hand större våningar i storstäderna. Men en alltför trendig inredning bär i sig sin egen undergång. Vi ledsnar. I de påkostade miljöer som visas finns det sällan ekonomiska hinder för riva ut och bygga något annat. På det viset bli miljöerna kortsiktiga, miljövidriga stilideal, likt hotelllobbys eller kontor där ombyten ingår i upp-lägget.

– Trenderna är väldigt kortlivade. På Möbelmässan i år tala-

”Michelangelo kunde stå i ett år och arbeta med en skulptur. Samma jobb i dag tar en vecka.”

des det mycket om att försöka stå emot trenderna och göra sin egen grej, för att kunna stå sig över tid. Man får kanske ta några gnetiga år, men äkthet kommer alltid igen, säger Helena Eliason på Joyn Studio, där alla har gått ”den hårda vägen” på konstskolor och Konstfack.

Det har blivit hårdare konkurrens. För konsumenterna, särskilt de privata, är det en tuff bransch, de måste vara pålästa och ha koll, annars kan de drabbas.

– Det är synd om de kunder som ibland inte får vad de hade önskat sig, bara för att de inte hade gjort sin research ordentligt. Oseriösa aktörer finns i alla branscher och de kan dra ner värdet på oss alla, säger Helena.

Enligt henne är det ändå alltid den personliga kvaliteten som avgör om du är en bra inredare eller en bluff.

– Även om du inte har gått länge i arkitektskola kan du vara fantastiskt duktig. Det finns också folk med långa utbildningar som inte alls kan leverera. Det handlar i slutändan om du har talang och driv att fullfölja projekten.

Helena Eliason tror att om man känner sig trygg med vad man själv kan leverera, behöver man inte oroa sig för vad alla andra gör. Hållfasthet i tanken ger gedigna jobb. ■

Vi ses i monter
C02:65!

VÄLKOMMEN TILL OSS!

Vi älskar sten! Som familjeföretagare i tredje och fjärde generationen kan vi säga det med trovärdighet. Vi brinner för att förädla naturens mest hållbara material. Vi gör det genom att kombinera stort hantverkskunnande med den senaste tekniken, på ett hållbart sätt. Därför använder vi 100 % lokalproducerad grön el från vindkraft.

Kom till oss på Nordbygg så berättar vi mer om vår sten och om hur vi kan hjälpa dig med dina projekt och utmaningar. Välkommen till monter C02:65!

Tim Ericsson.

Mats-Ola Ericsson.

Helena Karreskog.

Borghamns Stenförädling AB

Stenvägen 6, 592 93 Borghamn
Tel. +46 (0)143-201 74
info@borghamns-stenforadling.se
www.borghamns-stenforadling.se

BORGHAMNS
kalksten

**Årets sten
2020!**

En svensk klassiker

Den har i århundraden använts i byggnadsverk i hela Östersjöområdet. I dag utgör den ett kulturarv som berättar en bildrik historia som går mer än 400 miljoner år tillbaka. Årets sten 2020 är gotländsk kalksten.

TEXT **PETER WILLEBRAND** FOTO **JESPER FRISK**

FOTO: PER MYREHED

FOTO: KARL BOROWSKY (CREATIVE COMMONS)

”Norrvange har en särställning bland svenska kalkstenssorter eftersom det går att få ut stora och homogena block.”

Berggrunden är som ett grovkornigt fotonegativ som fångar ett skede i jordens utveckling och kan framkallas flera miljoner senare. Och det är ofta märkliga historier som träder fram. Den gotländska kalkstenen berättar till exempel att Sverige för 400 miljoner år sedan var beläget nära ekvatorn och Gotland i praktiken utgjorde ett korallrev.

Koraller, alger, musslor, sjöiljor, urdjur och armfotingar skulle med sina fossila avtryck bidra till historien, med egna kapitler och unika nyanser.

För Slite stenhuggeri som hämtar sina tre stensorter från två olika täkter, Norrvange och i Kappelshamn på norra Gotland, blir nyanserna i de olika berättelserna tydliga. Klassiska Norrvange har till exempel en ljus skala som beroende på bearbetning kan gå från det blåstrade ljusa och svala till att som polerad bli mer uttrycksfull och framträdande. Södervange rymmer en mörkare skala och får en lite större variation om den till exempel normalslipas. Kappelshamn har stora inslag av fossiler, vilket oavsett bearbetning skapar en mer livaktig yta.

– Norrvange har en särställning bland svenska kalkstenssorter eftersom det går att få ut stora och homogena block, det gör den mycket populär som både fasad- och golvsten, säger Pernilla Lövgren vid Slite Stenhuggeri.

Den gotländska kalkstenen fick tidigt stor betydelse för både Gotland och Sveriges utveckling. Öland och Gotland blev med sina strategiska lägen och sin unika kalksten ett centrum för stenhandeln i Östersjöområdet, att kalkstenen dessutom var både lätt att bryta och bearbeta bidrog till att öka populariteten.

Brytningen av gotländsk kalksten

som byggnadssten kan spåras tillbaka till 800-talet för att stadigt öka i betydelse de kommande århundradena. Redan under 1100-talet började gotländsk kalksten transporteras till både Danmark och norra Tyskland.

I stormaktstidens Sverige (1611–1718) användes den i kyrkor och palats. Efter att Gotland tillfallit Sverige vid freden i Brömsebro 1645 ökade kvantiteterna och i dag hittar man den gotländska kalkstenen i till exempel dåtidens stora och påkostade byggprojekt som Drottningholms slott. Tiden efter freden upplevde Gotland ett generellt uppsving i handeln och exporten. Under svenskt styre fick även de gotländska bönderna möjlighet att bryta sten för handel med egen vinning, tidigare hade danske kungen haft ett monopol. Stenbrytningen pågick över hela ön, och det flesta brott var små och bara några meter djupa. Över 500 brott finns markerade på geografiska kartblad, många av dem användes även för kalkbränning.

I dag man hittar man den gotländska kalkstenen i hela Östersjöområdet, framför allt i medeltida byggnadsdetaljer, som kolonner, kapitäl, baser och portaler. Många av kyrkornas dopfuntar tillverkades också av gotländska kalksten, och gotländska funtar har återfunnits i nästan hela norra Europa.

Med tiden fick kalkbränning en allt större betydelse för den gotländska kalkstensbrytningen. 1600- och 1700-talen brukar beskrivas som ”kalkpatronernas tid”. Det byggdes allt större kalkugnar och kalk började exporteras i större mängder. Brytningen fick ett andra stort uppsving när den växande

svenska stålindustrin i slutet av 1800-talet efterfrågade allt mer kalk till den järnmalm som skulle förädlas.

Som byggnadssten har den gotländska kalkstenen under 1900-talet levt i skuggan av den storskaliga industriella kalkstensbrytning som genomgått flera faser av upp- och nedgång samtidigt som marknaden konsoliderats. Cementas fabrik i Slite levererar till exempel 60 procent av cementbehovet i Sverige.

Många stora brott har också utvecklats, andra har fått nya funktioner. Som Blå lagunen, ett av Gotlands mest berömda bad i ett kalkbrott.

Blå lagunen ligger för övrigt i närheten av den täkt där Slite stenhuggeri bryter sin Kappelshamnsten.

När Slite stenhuggeri grundades 1907 låg det på nuvarande Cementas område, men 1961 flyttades verksamheten till det gamla sädesmagasinet i hamnen i Slite. Under de senaste decennierna har efterfrågan ökat kraftigt. Exporten till närliggande Danmark står i dag för en femtedel av produktionen. På så sätt knyts alltså dagens export samman med historien och bekräftar att den gotländska kalkstenen behållit sin starka ställning som en av Östersjöområdets viktigaste byggnadsstenar.

– Det är förstås roligt att vi kan leverera ett kulturarv samtidigt som vi förvaltar och upprätthåller kalkstensens historiska betydelse för både bygden och Sverige, säger Pernilla Lövgren. ■

LÄS MER!

3 PROJEKT MED GOTLÄNSK KALKSTEN

1. City- ringen länkar till historien

CITYRINGEN ÄR DEN nya cirkelringen genom Köpenhamns centrum, sammanbunden med den befintliga tunnelbanan, Metro. Arup arkitekter står bakom gestaltning av de 17 olika stationerna och stationsområdena längs ringens dragning. Designen av dem ska bland annat addera "rytm och poesi till det urbana landskapet", med en enkel, opretentiös och funktionell stil.

De enskilda stationernas gestaltning utgår från det omgivande offentliga rummet och platsens historiska miljö, som är allt från intensiva trafikknutningar till lugna parker och historiska stadsområden.

Även materialvalen korresponderar med miljön och historien. Samtliga stationer har också fått en unik beklädnad. Vid Fredrikeriks kirke, mer känd som Marmorkirken, har till exempel stationen klänts in med en fasad i Norrvange.

Marmorkirken är en arkitektonisk långbänk i Köpenhamns historia. Grundstenen lades redan på 1750-talet, men av olika skäl, inte minst kostnader, skulle det ta närmare 150 år innan kyrkan stod färdig, ritad av arkitekten Ferdinand Meldahl som hämtade inspiration från Peterskyrkan i Rom.

DEN NYA KALKSTENEN i fasaderna på stationen kommunicerar dels med kyrkans egen naturstensfasad, dels med den omgivande berggrunden.

Själva stationen är belägen 40 meter under mark, i nära anslutning till kyrkans omgivande grund. Kalkstenen

har med andra ord blivit länken som förbinder två världar och överbryggat olika epoker i stadens historia.

Det har varit ett delikat arbetet, enligt Nille Juul-Sørensen som varit ansvarig arkitekt vid Arup. Dessutom har "billigt att underhålla" varit ett av de bärande mantran som man arbetat efter, ett mantra som även överensstämmer med naturstensens löfte.

– Det är ett enkelt mantra, men kräver samtidigt ett mycket detaljerat tänkande. Vårt kit-of-parts-tillvägagångssätt ger modularitet utan bekostnad av originalitet. Alla delar av stationernas design kan bytas ut, utan enorma kostnader och störningar. Vi började tidigt arbeta med idén att så många element som möjligt borde vara 5,5 m breda eller långa, vilket betyder att om något behöver fixas är det bara en bit du byter ut. Det gäller väggbeklädnad, plattformar, skärmdörrar – allt.

OLE GRAGE VID stenmontören E Nielsen berättar att valet av den gotländska kalkstenen skedde genom en process som tog flera år.

– Många parametrar var viktiga. De tekniska egenskaperna och den visuella bedömningen var viktiga faktorer. Stenen skulle inte vara gul utan skulle innehålla en form av "skandinavisk svalhet". Den är elegant, utan att bli prålig.

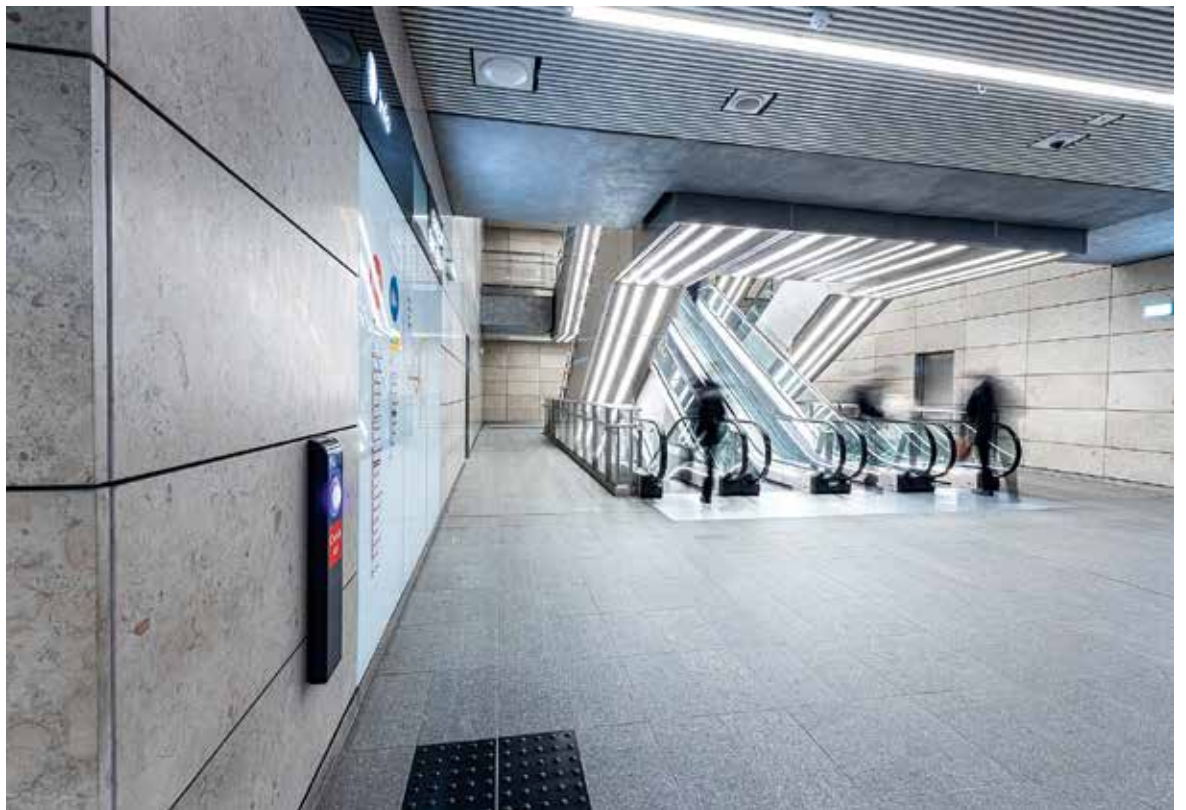
TEXT **PETER WILLEBRAND**

Projekt: Cirkelringen, Köpenhamn.
Beställare: Metroselskabet.
Arkitekt: Arup arkitekter.
Stenleverantör: Slite Stenhuggeri med flera.

FOTON: PREBEN LORENTZEN

2. Villa Odense, Langelinie 181

EN NYBYGGD VILLA i Odense är resultatet av danska arkitektfirman E+N Arkitekturs samarbete med en privat byggherre. Villan, som nominerades till danska Stenpriset 2019, är belägen på Odenses prominenta villaväg Langelinie. Som ett pärlband på båda sidor av vägen ligger större villor från olika historiska epoker. Den nya villan ersätter en villa från 30-talet, med den uttalade ambitionen att smälta in i den befintliga miljön.

Arbetet har också utförts med historiska referenser i allt från proportioner till detaljer och hantverk. Slutresultatet är en tidlös byggnad som passar väl in i sin kontext, både ut- och invändigt.

Projektet består av en huvudbyggnad i tre våningar, ett garage, en avgränsad trädgård samt en terrassträdgård med vardagsrum.

VILLAN OCH GARAGET är byggda i ljus tegel med ljusa fogar, medan huvudbyggnaden är byggd i gråtonat tegel. Tak, rör och rännor är tillverkade av koppar.

På fasaderna har Norrvangekalksten och svensk grå granit använts för flera ändamål. Trädgården är avskärmad av murpelare som står på en granitsockel och har en Norrvangeplatta som krona. Alla fönsterbänkar i huset samt fönsteromfattningar och solbänkar är tillverkade i massiv grovslipad Norrvange med lågerhuggen kant på alla bitar.

Solbänkarna är tillverkade med ett fall och har ett spårkilat överhäng i den yttre längsgående kanten.

Takterrassens väggkrona är också avtäckad med Norrvangeplattor, med fall på båda sidor. Ytterligare två väggar är avtäckta enligt samma princip. Norrvange återkommer även i avtäckningar vid fyra trappor samt som dockor med tillhörande över- och underliggare till balkongen.

Ingången till huset är en portal tillverkad i granit med olika ytbehandlingar och nyanser. Den sträcker sig över två våningar och har detaljer som hämtat inspiration från Århus järnvägsstation. Ovanför den stora ytterdörren i ek har

husnumret polerats fram i de vertikalt spårkilade granitplattorna. Portalen är tillverkad med endast fyra millimeter fogar mellan stenarna, en stor precision anpassad till husets murverk.

INTERIÖRT ANVÄNDS ÖLÄNDSK kalksten i hallgolv, toalett och trappor. Badutrymmena är utförda Billiemimarmor.

TEXT **PETER WILLEBRAND**
FOTO **E+N ARKITEKTUR**

Projekt: Villa Odense, Danmark.

Beställare: Privat.

Arkitekt: E+N Arkitektur.

Stenleverantör: Slite Stenhuggeri med flera.

3. Laulasmaa Spa, Estland

LAULASMAA ÄR ETT MINDRE samhälle beläget i nordvästra Estland, cirka 30 kilometer väster om huvudstaden Tallinn. Där ligger populära Laulasmaa Spa, ett hotell som bland annat lockar besökare från Östersjöns färjetrafik som vill tillbringa några dagar vid natursköna och strandnära Lahepereviken.

Hotellet, som byggdes 2003 och ingår i Hestiagruppen, har under senare år fått en ny inredning signerad estländske inredningsarkitekten Toomas Korb.

I stora drag har strandhotellet en klassisk inredning med mycket naturmaterial, som trädekorer och natursten. Inte minst förankrar den gotländska kalkstenen Norrvange hotellet i sin naturliga Östersjömiljö, som också påminner om den man möter på just Gotland, där tallskog möter sandstrand.

DEN GOTLÄNDSKA KALKSTENEN var ett förslag från Anna Elam, som ingår i ägargruppen till Laulasmaa Spa, berättar den tekniska projektledaren Lauri Lillemaa.

– Anna hade en bra erfarenhet av Norrvange från både sitt hus i Stockholm och sin sommarstuga i Bohuslän. Vi var själva till en början lite osäkra på om natursten verkligen skulle passa i de allmänna utrymmena där många människor passerar och slitaget är högt, inte minst i hotellets lobbybar där naturstenen lätt drar till sig fläckar från kaffe och vin. Därför använde vi en impregnering som ger stenen ett bra ytskydd. Och när vi nu haft Norrvange på plats i ett par år kan vi konstatera att stenens ursprungliga utseende bevarats väldigt bra.

Vad betyder stenen för hotellets arkitektoniska uttryck som helhet?

– Vi vill att våra gäster ska uppleva äkta välbefinnande och frid, för kropp och själ. Och eftersom vi ligger vid en vacker kust omgiven av tallskog på ena sidan och strand på andra sidan, är vårt arkitektoniska mål att designen och inredningen ska smälta in i miljön. Den ska lösa upp gränser på ett sätt som ger samma känslor inne i byggnaden som

Årets sten
2020!

naturen utanför, med den extra touch av elegans som Norrvange ger.

Laulasmaa Spa är det enda hotellet i Estland som använder Norrvange i sin inredning.

– Förutom golvet har vi använt kalkstenen i designen av receptionen och bardisken, och i vägghälsor och trappor. Planen är att hålla samma linje i kommande renoveringar i Laulasmaa Spa, med ännu större inslag av natursten, säger Lauri Lillemaa.

TEXT **PETER WILLEBRAND**

Projekt: Laulasmaa Spa, Estland.

Beställare: Laulasmaa Spa, East Capital Group.

Arkitekt: Toomas Korb.

Stenleverantör: Slite Stenhuggeri.

Utmanande klassiskt

Förnyelse förankrad i historien. NK genomgår ett ansiktslyft där klassiska svenska marmorsorterna Brännlyckan, Ekebergsmarmor och Kolmårdsmarmor fungerar som länkar mellan då och nu.

TEXT **PETER WILLEBRAND** FOTO **ANNA RUT FRIDHOLM**

NK är ett klassiskt naturstenspalats som även fungerar som ett smörgåsbord med det bästa av vad svensk stenindustri har att erbjuda, både i form av stenkvalitet och hantverk.

Fasaden består av krysshamrad Hunnebostrandsgranit och skyltfönsterbröstningarna av polerad Vångagranit medan interiören domineras av exklusiv svensk marmor: Ekebergsmarmor, Brännlyckan och Kolmårdsmarmor.

För ett år sedan skrev tidningen Sten om fastighetsägaren Hufvudstadens satsning på att ge intilliggande parkeringshuset Parkaden en tydligare koppling till resten av NK. Med en ny entrédel, där den ljusa Ekebergsmarmorn återkom i bland annat golv och väggbeklädnad och den mörkare Brännlyckan utgjorde en del av den magnifika träfonden vid rulltrappan ned till den nya saluhallen, knöts bandet starkare till huvudbyggnaden.

STENARBETENA HAR FORTSATT i NK-huset i nya etapper, som en del i ett större utvecklingsarbete som fortfarande pågår.

Kurt Derfält vid Arctic Kvartsit Stenentreprenad har arbetat med den avslutande etappen och guidar oss runt bland våningsplanen där de flesta arbeten nu är klara eller på väg att avslutas. Han visar bland annat hissen upp till apoteket i bottenvåningen, några trappsteg upp från markplanet.

Det är ett imponerande hantverk. I stället för att vara en avskild hiss, med ett och höj- och sänkbart plan, har den

integrerats som en naturlig del av trappan i Ekebergsmarmor. Ett knapptryck och de avgränsade trappstegen bryter sig loss från trappan och följer med i hissen nedåt i en mjuk dragspelsrörelse. När den sänkt sig hela vägen har trappstegen övergått till att bli plattor i golvytan. Transformationen gör det enkelt för någon som till exempel sitter i rullstol att rulla in på hissplattan och följa med upp när golvet höjer sig och återgår till att bli en trapp.

Förvandlingen påminner närmast om ett trick utfört av en illusionist. Kurt Derfält är tydligt stolt över resultatet.

– Det har varit ett precisionsjobb i alla delar, inte minst i underarbeten. Och trappan är unik i sitt slag i Sverige, jag känner i alla fall inte till någon liknande lösning, säger han.

Han visar också andra detaljarbeten på bottenplanet, som mosaiken av Brännlyckan som omger pelarna i Saluhallen och där den nedre delen är inklädd i en lamell av Ekebergsmarmor, i ett mönster som återkommer i den tre våningar höga mörka träpanelen vid rulltrapporna

TILLSAMMANS MED NK-LOGGAN i mässing visar pelarna den höga ambitionen med inredningen i hela varuhuset. Pelarna i sig fungerar nästan som ett varumärkesstatement.

– Vi ska också öka butikernas tillgänglighet genom öppnare flöden med nya svängda trappor upp till butiksytorerna. Det är inte okomplicerat men visar samtidigt vilken ambition i detalj-

Toalettutrymmena i Saluhallen är klädda i Ekebergsmarmor, på fjärde våningen är motsvarande utrymmen klädda i Kolmårdsmarmor.

Amningsrummet.

nivån på hantverket som beställaren ha, säger Kurt Derfält.

Vi tar oss vidare till plan fyra för att inspektera stenarbetena på de upprustade kundtoaletterna och det avskilda amningsrummet.

I BOTTENVÅNINGEN HAR facilitetsutrymmena klänts med Ekebergsmarmor. På motsvarande sätt har Kolmårdsmarmor klänts in samma utrymmen och amningsrum – väggar, golv och tvättställ – på detta våningsplan. De två marmorsorterna kommunicerar alltså med varandra genom hela huset.

Toaletterna ja, det känns snarast som att kliva in på ett överdådigt tempel. Att döma av kommentarerna från en av besökarna som kliver ut från en av

unisextoaletterna har också upplevelsen varit på den nivån.

– Det är som att befinna sig i ett palats i Orienten, fast man är mitt i Stockholm.

Det intilliggande amningsrum är lika magnifikt inrett. Med grönmalade väggar, golv och skötrum som klänts med Kolmårdsmarmor känns rummet som en dämpad och varmt omslutande oas i varuhuset. Det är svårt att föreställa att sig att ett av Sveriges mest intensiva gatuliv pågår utanför.

STRATEGISK ARKITEKTUR HAR uppdraget att utveckla och gestalta den framtida visionen för NK.

– Många har en stark koppling till NK:s klassiska miljö, det gör att vi med stor omsorg använder den klassiska

materialpaletten när vi förnyar miljön, säger Jonas Ericsson, ansvarig arkitekt på Strategisk Arkitektur.

Samtidigt understryker han att ambitionen har varit att våga vara utmanande utan att för den skull förlora fästet i husets historia, där klassisk nordisk funktion och stil är bärande element.

Det har varit en balansgång.

– Både butiksinnehavare och kunder behöver förnyelse och förväntar sig ett samtida varuhus, samtidigt ska det klassiska NK finnas med för lång tid framöver. Grunden har varit att skapa en än mer välkomnande handelsmiljö och mer vistelsekvalitet för kunden. Jonas Ericsson tar det nya servicecentret på plan 4 som ett exempel som uppfyller alla delar.

– Det har inte sparats in på några detaljer för att ge kunderna ett bemötande som täcker in allt vad ett modernt NK ska stå för, och som ändå uppfattas som typiskt för varuhuset.

DEN INTILLIGGANDE BOKHANDELN är ett annat exempel där man använt mer subtila signaler för att förmedla samma budskap, bland annat med Brännlyckan i de nya bordsytor där böckerna läggs ut.

– NK:s bokhandel är en välkänd klassisk miljö som inte minst många stockholmare återkommer till. Där handlar det mer om att renodla, öppna upp och inte minst skapa ytor som stimulerar försäljningen, vilket förstärks av ett huvudsyfte för en kommersiell butik.

Ett annat exempel på subtila signaler är de nya svepande trapporna med svängda trappsteg i Saluhallen.

– Många som besöker Saluhallen för första gången är övertygade om att trapporna alltid funnits där, säger Jonas Ericsson.

Det är stora och små grepp som tillsammans skapar enhetlighet i förnyelsen, framhåller han.

– Tidigare har gestaltningen spretat lite.

Jonas Ericsson återkommer till hållbarheten i materialvalet som nyckeln till att förankra gestaltningen i dåtid, nutid och framtid.

– Allt nytt material kommer att hålla och åldras vackert över lång tid. Vi har även kunnat återanvända en hel del material, som till exempel trapppräckena i mässing, säger han. ■

Översta raden, från vänster: Bord, mosaik och bordsinlägg Brännlyckan. Ovan: Saluhallen, trappa. Till höger: Golvdetalj, bokhandeln.

Projekt: NK, Stockholm.

Beställare: Hufvudstaden.

Arkitekt: Strategisk Arkitektur.

Stenentreprenör: Arctic Kvartsit och Södermalms sten.

Stenleverantör: Borghamnssten och Borghamns Stenförädling.

Chopins tonträff

Den konstnärliga gestaltningen av Chopins atriumgård har två primära ambitioner: att vara ett inbjudande uppehållsrum för Chopins personal, och ett inspirerande blickfång från byggnadens fönster.

TEXT & FOTO **ANDERS KRÜGER**

INTERMEZZO BESTÅR AV ett golvornament i tre finländska granitsorter, en möbel i Azobeträ, planteringsytor och belysning. Helhetsgestaltningen ger atriumgården en självständig och identitetsskapande karaktär, inramad av byggnadskroppens strama arkitektur i glas och vit betong. De tre granitsorterna, Kuru, Korpilachti, Lieto, valdes för deras visuella karaktärer – ingen av dem dominerar över de andra.

Granitornamentet är baserat på ett uppförstorat moriskt kakelmönster, och består av fyra olika geometriska former som tillsammans bildar ett både komplext och harmoniskt mönster utan centrum. Beträktat från byggnadens övre våningar framstår ornamentet som en serie stora blomsterliknande former som griper in i varandra, och tycks fortsätta in under byggnadens väggar. Låter man blicken vila i ornamentet framträder efter en stund en mängd olika geometrier som ligger dolda i grundmönstret, ornamentet animeras inför den uppmärksamma betraktarens blick. För besökaren i gårdsrummet bildar ornamentet ett nätverk av horisontala linjeförlopp som kontinuerligt förändras i relation till betraktarens position.

PÅ ETT MER konceptuellt plan sänder ornamentet en hälsning till de moriska lärde som mellan 800- och 1400-talet översatte en stor mängd filosofiska, vetenskapliga och medicinska skrifter från grekiska, skrifter som haft stor betydelse för den västerländska läkarevetenskapens utveckling.

Mötet mellan granitornamentet och planteringsytorna har ett estetiskt egenvärde i ett detaljrikt förlopp.

Växtligheten bryter fram längs byggnadens kanter, och bildar fem mindre grönskande öar inne i granitornamentet, formationer som i en annan skala kan påminna om odlingar av mikroorganismer i ett laboratorium. Planteringsytornas former har skapats genom att ett antal stenar i ornamentet lyfts ut – inga stenar har skurits. Därigenom framhäver planteringsytorna granitornamentets geometri. Belysningspollare är placerade inne i planteringsytorna nära kanten mot granitornamentet, och kastar ett dämpat varmt ljus över grönskan och graniten.

URVALET AV VÄXTER i planteringsytorna har gjorts av White Arkitekter.

Den 18 meter långa möbeln i Azobeträ står centralt i gårdsrummet. Möbelns placering utnyttjar de timmar av direkt solljus som letar sig ned i gårdsrummet under den ljusare delen av året. Utformad som ett robust långbord med förskjutna bänkar ger möbeln möjlighet för varierad användning – sittande eller stående, enskilt eller tillsammans i mindre och större grupper. Vänder man ryggen till bordet fungerar bordskanten som ett ryggstöd. Universell tillgänglighet finns vid bordsändarna samt vid mitten av bordet där bänkarna gör ett uppehåll med plats till rullstol på båda sidor av bordet. Azobé är ett av världens hårdaste och tåligaste träslag. Det motstår väder och vind utan någon behandling, och får med tiden en varm silvergrå ton.

GESTALTNINGENS materialbehandling och detaljering har genomförts med kompromisslös noggrannhet i hant-

Projekt: Intermezzo, Karolinska Universitetssjukhuset, Huddinge.

Beställare: Locum.

Arkitekt: White Arkitekter.

Konstnär: Anders Krüger.

Stenleverantör: St: Eriks.

Stenentreprenör: Stenentreprenader i Hesselholm.

verket. Dels på grund av hållbarhetsaspekter och för att minimera underhåll, dels också av omtanke för användarna: Chopins personal. De får ett inbjudande gemensamt vardagsrum för vila och paus, där de förhoppningsvis kan samla krafter och inspiration till det viktiga och krävande arbetet innanför Chopins väggar. Gestaltningens titel *Intermezzo* är hämtad från den klassiska musikens terminologi och betyder "ett lättare stycke som uppförs i pausen mellan mer seriösa kompositioner" ... ■

BAKGRUND CHOPIN OCH INTERMEZZO

CHOPIN – Centrum i Huddinge för Operation och Intervention – är en del av Karolinska Universitetssjukhusets utbyggnad och består bland annat av nya operationssalar och en ny röntgenavdelning. Verksamheten präglas med andra ord av intensiv vårdverksamhet, något som både utemiljön och konsten på platsen måste förhålla sig till.

Caroline Varnauskas har varit ansvarig arkitekt vid White landskap. Hon beskriver Intermezzo som resultatet av ett lyckat samarbetet mellan konstnär, arkitekter och beställare.

– Grönskan, det vackra ljusa mönstrade golvet och den ljusa mönstrade innerfasaden, allt samspelar. Det skapar en stillsam oas med uteplatser, där dagsljuset kan nå marken och sprida sig till de intilliggande rummen.

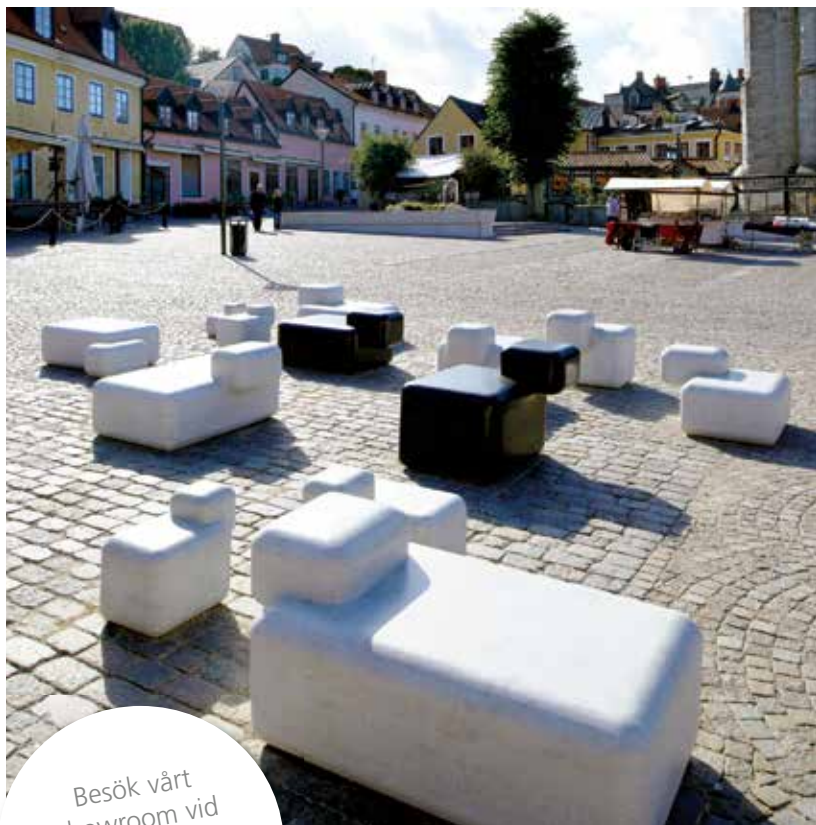
Martin West är projektledare vid Kulturförvaltningen Stockholms läns landsting:

– Det har varit ett omfattande och speciellt uppdrag att få till den fina helhet som är slutresultatet. Anders Krüger har tänkt att allt på gården ska samspela och har diskuterat öppet med White kring rum, växtlighet och funktion. Det fanns frågor om avlutningar mot brunnar för att klara stora regnmängder, kvalitet på sten och skärningar och att kunna lägga stenen. Anders möbler är viktiga, både som visuellt element och för att göra gården levande, säger han.

Anders Einarsson, vid Stenentreprenader i Hesselholm, har varit stenmontören som får stort beröm för det utförda arbetet av konstnären Anders Krüger ("Det kunde inte ha gjorts bättre").

– Plattorna är formatsågade med aquajetteknik. En speciell utmaning var avvattningen eftersom det handlar om utomhusmiljö. Men vi lyckades lägga golvet i 1,5 procents fall mot golvbrunnar, utan att få tandningar i golvet. För att vara säkra på att det skulle fungera så testade vi först med skivor i motsvarande mått tillverkade i plywood, säger Anders Einarsson.

TEXT PETER WILLEBRAND

Besök vårt
showroom vid
hamnen i Slite.
VÄLKOMMEN!

Gotländsk kalksten

Naturligt vacker sten bearbetad till golv,
fasadsten, bänkskivor och fönsterbänkar.
Grovt bearbetad till marksten, handhuggen
mursten och annan trädgårdssten.

SLITE STENHUGGERI AB

Box 52, SE-624 22 Slite

Tel. +46 (0)498 22 03 49

Fax +46 (0)498 22 22 50

Tre bröder

Tre bröder – fyra generationer. Kungälv's Natursten är ett snabbväxande familjeföretag där varje generation har vuxit med uppgiften. Men historien kunde ha tagit en helt annan vändning.

TEXT **PETER WILLEBRAND** FOTO **JULIA SJÖBERG**

Robert Olsson

Jerry Olsson

Christer Olsson

Christer Olsson drar den korta historieskrivningen bakom Kungälv's Natursten genom att återberätta historien om när deras monter under en stor företagsmessa i Västsverige fick besök av de högsta politiska beslutsfattarna i regionen. De ville veta mer om hemligheten bakom det snabbväxande familjeföretaget och vände sig till Christer. Kanske förväntade de sig en målade utläggning om motgångar och hårt slit bakom framgångarna. I stället fick de en kärnfull sammanfattning:

– Vadå, vi har ju ärvt hela skiten!

Och visst, det ligger en del sanning i svaret, men skrapar man lite på ytan så upptäcker man snart att det finns betydligt fler nyanser i historien om familjeföretaget som i dag kallar sig "Göteborgsregionens ledande stenföretag", och som drivs av tre bröder som är den fjärde generationen i en hantverkstradition av stenhuggare.

Under den beskrivningen ryms till exempel historien om en 15-åring som hoppade av skolan efter åttonde klass och började jobba för farsans nystartade stenföretag för att sju år senare – som 22-åring – kräva 50 procent av företaget som en del av en räddningsaktion av ett företag som farsan var på väg att köra i botten.

Där finns också historien om en frontalkrock med en buss i början av 2000-talet som ändrade på rollfördelningen mellan tre bröder på ett sätt som skulle gynna affärerna mer än de kunde ana.

Där finns även det gemensamma och strategiskt viktiga beslutet att lyssna på lillbrorsan Jerry som var den som vågade tänka störst när man för tolv år sedan

"Att jobba med de äldre kärva och tuffa gubbarna blev en bra skola för mig. De skulle ha sin brukskärra klar kvart i sju på morgonen, så var det bara."

skulle expandera och bygga nya större lokaler, som hjälpte att ta familjeföretaget att växa till den nivå man håller i dag.

De senaste tio åren har Kungälv's Natursten mer än tredubblat sin omsättning till 50 miljoner kronor, med ett resultat på nästan 5 miljoner kronor.

Den resan handlar definitivt mer om annat än att bara "ärva" ett företag.

– Farsan dog 2013 och var ganska dålig på slutet, han drabbades ju även av en stroke i början av 90-talet, men han fick ändå se vart företaget var på väg.

Farsan var Bengt-Åke Olsson. År 1979 var han 42 år och stod utan jobb sedan klassiska Ytong avvecklat den verksamhet där han var arbetsledare. Lösningen blev att starta eget tillsammans med svågern Jan-Ove. 15-årige sonen Christer var skoltrött och plockades snart in som hantlangare på heltid, innan han hunnit gå klart skolan.

– Det var ju sådant man kunde göra med skoltrötta ungar på den tiden. Men jag hade ingen särskild längtan till att vare sig börja jobba med sten eller med farsan. Det handlade om att börja arbeta, att hitta ett jobb helt enkelt, säger Christer.

Trion sparkade i gång i liten skala och gjorde alla typer av stenarbeten, även gravvårdar. Så småningom anlätades gamla jobbarkompisar från Ytongtiden.

– Att jobba med de äldre kärva och tuffa gubbarna blev en bra skola för mig. De skulle ha sin brukskärra klar kvart i sju på morgonen, så var det bara. Det var inget snack om något annat, och inget som jag funderade så mycket på heller.

Efter något år som hantlangare fick Christer allt större ansvar. Samtidigt kände han att han ville testa sina vingar på annat håll, stå på egna ben. Under några år jobbade han för andra stenhuggare i branschen, som till exempel Närkesten. Det speglar också lite hur branschen ser ut. De flesta företag är små eller medelstora. Alla känner alla, och det är inte ovanligt att man anlitar varandra eller samarbetar när jobben hopar sig eller när man ska ta sig an stora projekt.

– Lars-Åke Aronsson på Närkesten blev något av en mentor för mig.

Christer är äldst i brödraskaran. Yngsta brodern Jerry var den andra av bröderna att börja i företaget. Sist kom mellanbrorsan Robert, som börjat jobba

som snickare innan han också sadlade om till stenbranschen.

Men innan de båda yngre bröderna anslöt hade Christer tagit ett avgörande beslut för firmans framtid. I slutet av 80-talet fick Bengt-Åke tilltagande sjukdomsproblem, vilket i slutänden drabbade företaget. En 22-årig Christer kände att han måste kliva fram och ta det övergripande ansvaret för att rädda firman. Budskapet var tydligt.

– Jag ställde ett ultimatum, för att kunna driva det på rätt spår igen skulle jag bli hälftenägare. Samtidigt tog jag ett snack med mina bröder och förklarade att jag absolut ville ha med båda i verksamheten framåt, det var snarast en förutsättning. Ingen av dem jobbade just då i firman.

Så småningom blev också bröderna lika stora delägare.

– 1993 ändrade vi bolagsstrukturen och äger sedan dess en tredjedel vardera. Och jag blev vd.

Man kan tycka att det borde vara upplagt för konflikter med tre jämbördiga ägare, som dessutom är bröder. Men så har det inte varit, säger Christer.

– Nej, det är har gått förvånansvärt enkelt. Vi har haft väldigt få konflikter under de olika uppbyggnadsfaserna genom åren. Lojaliteten mot uppdragen och företaget har alltid kommit först, även om våra roller varit lite skeva mellan varven. I vissa perioder har någon av oss jobbat mer med sådant som inte hinns med på dagarna, som administration.

I slutet av 90-talet började man anställa fler montörer, vilket både skapade mer administration och en mer intensiv jakt på större projekt.

– Vi bestämde då att jag skulle vika en dag i veckan till att bara arbeta med administration. Det kändes som ett jättebeslut, att jag inte skulle jobba med montering en dag i veckan, det som drog in pengarna.

Men det skulle bli ännu större förändringar. Våren 2002 frontalkrockade Christer med en buss som i hög hastighet väjt för en bil och kommit över på fel sida vägen. Han klarade livhanken, men mängder av ben krossades i kroppen och det skulle ta flera månader innan han var tillbaka på firman.

– Jag fick krosskador i allt från ansikte till ben och kunde inte längre fortsätta att arbeta med montage. Och skulle jag vara kvar i firman fick vi göra ett omtag på hela verksamheten. Vi bestämde att jag skulle arbeta med administrationen på heltid i fortsättningen.

Det var ett snabbt och pragmatiskt beslut, något som är typisk för de tre bröderna, betonar Christer.

– Vi är ofta på samma våglängd och fastnar inte i långbänk.

Men 2002 innebar också ett annat skifte. Kungälv Natursten hade tagit allt större marknadsandelar och inlett nya samarbeten. Det byggdes ett litet kontor där Christer flyttade in, och med ett annat fokus kunde han ta ett större ansvar för driften av företaget, vilket gjorde att avkastningen ökade.

– Jag älskar ju också att bestämma, och frågar du mina bröder så tycker de att det bara är bra att någon vill göra det, säger han och skrattar.

Större uppdrag än tidigare började också komma in, som Gårdaleden, genomfartsleden vid E6:an. Ett projekt som Christer beskriver som ett genombrott.

– 3 500 kvadratmeter granit skulle sättas på allt från brofundament till fasader. Det var ofattbart stort för oss, och samtidigt ett kvitto på att vi från och med nu spelade med de stora grabbarna.

Och det skulle bli ännu mer av den varan: Focushuset i Göteborg skulle snart också ha 6 000 kvadratmeter fasad.

– Där tog vi även hjälp av Närkesten, ett exempel på den samverkan som är typisk för vår bransch.

Med de stora jobben föddes kom också tankarna på att steget fullt och bygga en helt ny egen fastighet som skulle vara hjärtat i verksamheten.

– Runt 2006 började vi räkna på vad det skulle kosta med en liten tomt på 800–900 kvadratmeter där vi kunde bygga både kontor och verkstad. Men Jerry ville betydligt större. Han snackade 5 000–6 000 kvadrat och en byggnad på 1 200 kvadrat. Det är väl en av få gånger som vi har varit lite oense, om vi skulle gå i land med det eller inte. Men Jerry fick definitivt rätt, i alla kategorier.

År 2008 hade man hittat sin tomt en dryg mil från det gamla kontoret.

– Vi hade en bra substans i kassan och var fast beslutna att vi bara skulle bygga

”Förut hade vi kanske tankar på att gå tidigt i pension, men nu känns det mer som att de kommer att få bära ut oss med träfracken.”

om vi själva kunde betala den till 50 procent. Budgeten låg på 12–13 miljoner och vi hade gett oss fan på att vi skulle fixa det.

Satsningen på den egna fastigheten innebär startpunkten på den resa som trefaldigat omsättningen och blivit ett företag som vuxit till 22 anställda.

– Det blev en drastisk förändring, som vi aldrig hade kunna föreställa oss när vi började jobba i branschen. Vi var duktiga montörer, men insåg samtidigt att vi inte skulle kunna fortsätta att jobba som vi gjorde, med ett slitigt och tungt arbete. Ett alternativ var just att få företaget att växa och där vi kunde få nya roller.

– Förut hade vi kanske tankar på att gå tidigt i pension, men nu känns det mer som att de kommer att få bära ut oss med träfracken.

Det finns också en ny generation som

står på tur. I dag arbetar Christers två söner i företaget, och Robert har en son och en dotter i firman.

– Det känns jättebra att de är intresserade av att ta vid och vill utveckla det vi har byggt upp gemensamt.

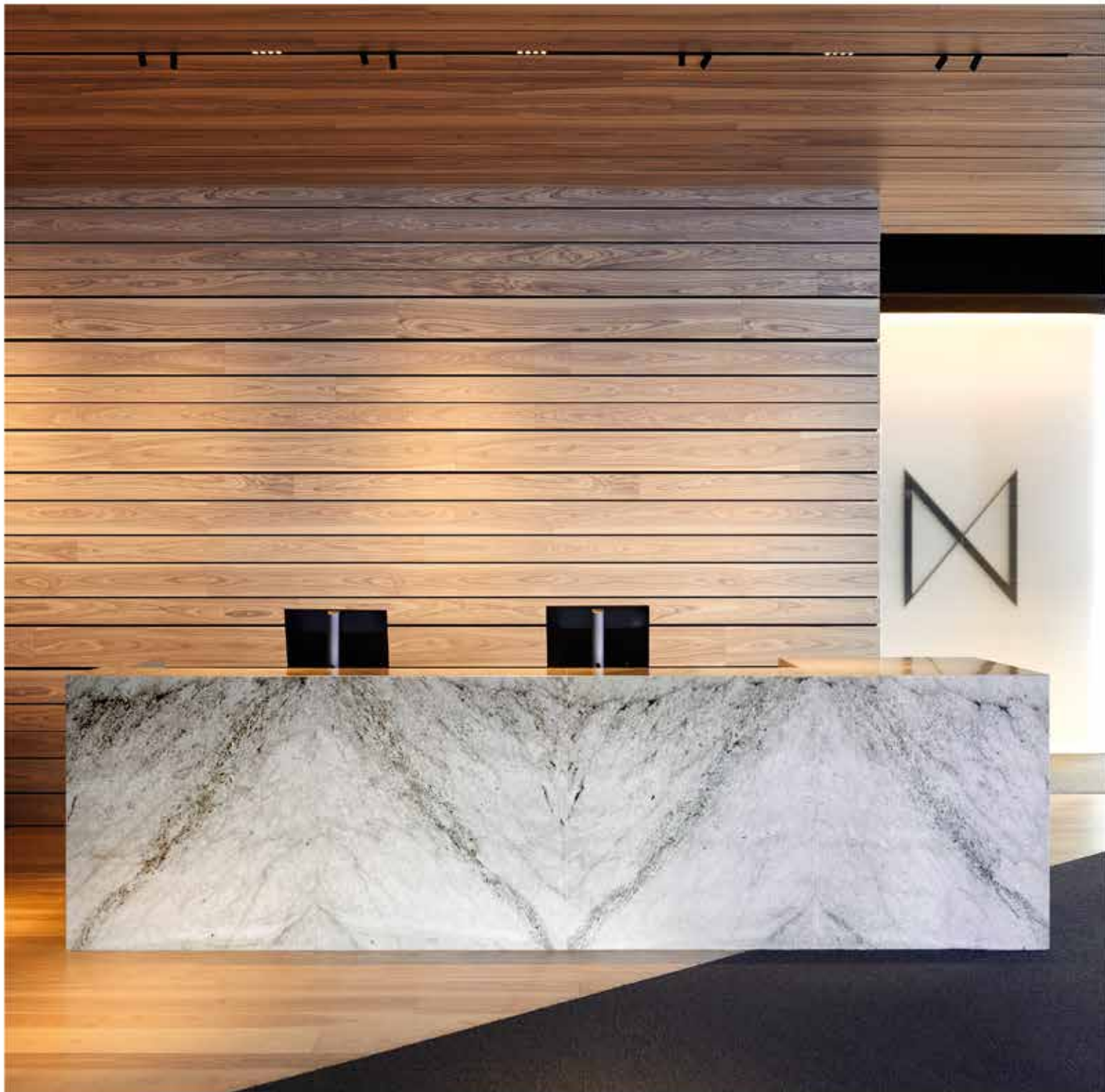
Nordstan i Göteborg är ett aktuellt projekt som Kungälv Natursten har anlitats för.

Nordstans nya gator beläggs med klassisk Tossene Grå Bohus och den svarta graniten Nero Assoluto, som får en flammad, borstad yta med inlägg av mässingsstavar. Totalt ska 7 500 kvadratmeter beläggas, varav merparten är Tossene.

– Knutpunkterna Götgatan–Postgatan och Götgatan–Köpmansgatan lyfts fram genom ett grafiskt mönster i de två graniterna, säger Christer.

I dag är bröderna Olsson närmast ett begrepp i branschen, både i Sverige och internationellt. När de till exempel besöker den stora stenmässan Marmomac i Verona sätter de avtryck, på flera sätt.

– Vi är intrimmade. Lika snabbt som vi tar beslut, lika snabbt kan vi styra om. När vi var i Verona för ett par år sedan hade vi på förhand bestämt att vi inte skulle köpa något, men så hittade Robban just den där sågen som vi behövde. Enda problemet var prislappen, men det löste vi. Och trots att vi alltså bestämt att inte köpa något så slutade redan första dagen med en ny affär, och en ny Bretonsåg. ■

BORGHAMNSTEN

Svensk natursten. Exklusiv. Tidlös.

WWW.BORGHAMNSTEN.SE

För den som arbetar med natursten är boken framför allt vägledande när det handlar om materialet under beläggningen.

Nytt standardverk för dagvattenhantering

Unik och världsledande! Nu kommer handboken som tar ett samlat grepp på dränerade konstruktioner i stadsmiljöer – och pedagogiskt förklarar vilka som fungerar bäst.

– Förhoppningen är att den ska bli ett standardverk, säger Erik Simonsen, en av författarna bakom boken.

TEXT **PETER WILLEBRAND**

HUR LÖSER VI dagvattenhanteringen när klimatförändringarna ger ökad nederbörd samtidigt som städerna förtätas? Nu kommer den första renodlade handboken som ger råd kring materialkrav och konstruktioner för dränering i stadsmiljöer. Titeln är *Fördröjning av dagvatten med dränerande markstensbeläggning* och målgruppen är framför allt arkitekter och konstruktörer, förklarar Erik Simonsen. Han har varit ansvarig för ett av de större delprojekten och är en av författarna bakom boken.

Han tvekar inte att kalla innehållet både "unikt" och "världsledande".

– Den är unik eftersom vi tar ett samlat grepp och kombinerar trafik, berg och vatten när vi beskriver konstruktionerna. Förhoppningen är att den nu ska bli ett standardverk, säger han.

BOKEN ÄR GRATIS och går att beställa eller ladda ned från Svensk Markbetong.

– Vi har utgått från Vinnovaprojektet *Klimatsäkra systemlösningar för urbana ytor* men adderat material

som bland annat gör att till exempel en kommun kan använda boken när man ska föreskriva rätt typ av konstruktion i handlingarna som entreprenören sedan ska kunna räkna på, säger han.

Erik Simonsen arbetar till vardags för Cementa och har doktorerat på markbeläggningar. Han understryker att materialvalet är av underordnad betydelse för bokens innehåll.

– Betong eller sten, innehållet beskriver en teknik som kan användas på alla segmentella beläggningar. Nederbörden gör ju heller ingen skillnad på material. Samma mängder faller per kvadratmeter.

I DAG HAR många städers VA-system slagit i taket för länge sedan. De är byggda för en annan tid.

– Kortfattat är den grundläggande problematiken att det tas för få verkliga initiativ till förnyelse av VA-systemen, och det investerats väldigt lite i dem. Ett VA-system som ska klara den framtida nederbörden ligger fortfarande långt, långt borta, säger Erik Simonsen.

Boken *Fördröjning av dagvatten med dränerande markstensbeläggning* är gratis och går att beställa eller ladda ned från Svensk Markbetong.

I dag rinner också en stor del av dagvattnet ut i närliggande vattendrag och för med sig städernas föroreningar.

- Vattenlevande organismer är ju väldigt känsliga. Därför är det bättre om föroreningen kan hanteras på plats, innan det rinner ut i sjöarna.

- Det är också bättre ur grundvattenperspektiv. När nivåerna sjunker är det bättre med ytor som ger en tillförsel av grundvattnet direkt i stället för att dagvattnet ska forslas vidare till sjö eller hav.

Erik Simonsen efterlyser fler praktiska initiativ och ett större mod.

- Trots att vi har en bra kunskap om effekterna av klimatförändringarna är det få som gör något praktiskt. Det behöver inte handla om storskaliga prestigeprojekt, viktgast är att man sätter i gång. Annars kommer inget att hända.

Med de nya koderna och kraven i AMA 20 har det också blivit mycket enklare för projektören att få med den dränerande konstruktionen i utförandeentreprenaden, understryker stenkonsulten Anders Junhage, även han en av författarna.

- Vår handbok ligger till grund för AMA, men i handboken kan vi vara mer detaljerade. Vi ger ett antal exempel på konstruktioner. Den är väldigt pedagogiskt uppbyggd, och presenterar stegvis den process som leder fram till vilken konstruktion som man ska välja, baserat på till exempel typ av terrass, område där man bor, föroreningar etcetera.

FÖR DEN SOM arbetar med natursten är boken framför allt vägledande när det handlar om materialet under beläggningen. Numera är till exempel stenmjöl helt borttaget, vilket ger betydligt bättre genomrinning i fogar än tidigare.

- En gatstenssättning är per definition en dränerande yta eftersom fogarean utgör minst åtta procent av beläggningen, säger Anders Junhage. ■

Kulturbyggnader

Renovering och montering av natursten på kyrkor slott och gamla byggnader.

Narkesten.se

En tuff utmaning – men inte rocket science

Missförstå mig rätt, omställningen till en långsiktig hållbar utveckling är en jätteutmaning för hela samhället. På ett decennium måste alla sektorer kraftsamla för att ställa om till hållbar utveckling. Det kräver en tydlig, gemensam riktning och ett brett engagemang från allt från näringsliv till politik, offentlig sektor, forskning och privatpersoner. Jag anser att det finns en risk med att ständigt beskriva klimatomställningen i apokalyptiska termer. Risken är att vi som enskilda människor ger upp inför den enorma förändring som måste till, att vi resignerar till tryggheten och känslan av kontroll som vi upplever i vår vardag. Det är en högst mänsklig reaktion. Behovet av trygghet och kontroll är en mycket stark mänsklig drivkraft i konfrontationen med stora förändringar.

Precis så upplever jag kommunernas omställningsarbete just nu. Delar av omställningsarbetet har resignerat och fastnat i traditionellt byggande. Framför allt när det gäller omställningen till hållbar hantering av ökande nederbörd, skyfall, fördröjning och avledning av dagvatten.

ÅTERIGEN: MISSFÖRSTÅ MIG rätt! Många kommuner har arbetat mycket aktivt med konsekvensbeskrivning och strategiutredningar av ett klimat i förändring. Åtgärder som föreslås är ofta väl genomarbetade och i stor skala. Framför allt i nybyggnadsområden, som ofta har stor politisk betydelse, har planeringen för långsiktigt hållbara och ofta storskaliga dagvattenlösningar kommit långt. Några större projekt har också genomförts.

Men en stor del av städernas exploatering sker genom förtätning av befintliga områden där utrymmena är begränsade.

”Hur ska en klimatomställning ske utan faktisk omställning?”

Storskaliga lösningar, som översvämningsområden och underjordiska fördröjningsmagasin, blir ofta omöjliga att genomföra. Dessutom är projekten ofta mindre, vilket även avspeglas i det politiska intresset. Lösningen blir i stället ofta traditionell byggt teknik. Hårdgjorda ytor byggs (eller renoveras) med täta konstruktioner, dagvatten avleds till brunnar och vidare till ett befintligt dagvattennät. Resultaten blir bland annat att föroreningar koncentreras i dagvattnet, flödestoppar intensifieras, växtbetingelser försämrats och grundvattenbildningen minskar. Sammantaget begränsas vattnets naturliga kretslopp och klimateffekterna förvärras. Vi är på väg att skapa en situation där även ”normal” nederbörd skapar stora problem.

JAG HAR DE senaste tio åren, tillsammans med många aktörer i branschen, arbetat med att utveckla en smart infrastruktur som tillgodoser flera syften samtidigt. Förutom att tillfredsställa samhällets behov av transporter tar den även hand om och fördröjer dagvatten. Resultatet blir att kostnaderna för avledning av dagvatten minskar och vattnets naturliga kretslopp gynnas – oavsett skala. Samtidigt har jag stött på stort motstånd hos kommunala aktörer. Argumenten har ofta varit att ny teknik inte får kosta extra, inte kräva förändringar i planerings- och utförandeprocess eller drift- och underhåll, eller att projekten varit för små för att prova ny teknik.

Jag har all respekt för strama kommunala budgetar, men hur ska en klimatomställning ske utan faktisk omställning?

När jag hör andra jämföra klimatutmaningen med målandningen håller jag med – men samtidigt inte. Även små projekt kan möta utmaningar med en kraft som gör avtryck i klimatomställningen. Summan av vinsterna blir mycket stor, särskilt med tanke på att de små projekten är många fler. Så varför inte börja där?

ERIK SIMONSEN, CEMENTA UTVECKLING,
SENIOR UTVECKLINGSLEDARE, PH.D/MSC, ORDFÖRANDE SVENSK MARKBETONG

**NORDCLAD FASADSYSTEM
ÄR NATURSTEN PÅ FASAD.
EN LÄTT FASAD SOM HÅLLER!**

nordskiffer®
GEDIGNA NATURMATERIAL

www.nordskiffer.com
info@nordskiffer.com
tel: 042-33 13 98, Höganäs
Showroom:
Bobergsgatan 75B, Stockholm

FOTO: MAJA GILLQVIST

Jasmine, Marwin och Brian på Gamlestadsskolans fritidsavdelning Hajen vann pris i julkalendertävlingen på Instagram.

Göteborgselever vinnare i stenkunskap

PÅ SVERIGES STENINDUSTRIFÖRBUNDS Instagramkonto (@stenpunktse) rullade en adventskalendertävling i december. Varje lucka dolde en svensk stensort, och genom att gissa rätt kunde man att vinna böcker om stenarkitektur. Några som tävlade med stort engagemang var lågstadieeleverna Jasmine, Brian och Marwin på Gamlestadsskolan i Göteborg.

– Jag fick tips om kalendern av en vän och blev nyfiken. På morgonen den 20 december öppnade jag på fritids och medan jag väntade på de första barnen började jag kolla upp stenarna. Sedan kom Marwin och ville hjälpa till, berättar pedagogen Maja Gillqvist.

– Vi gick in på *Sten.se* och tittade i registret över svenska stensorter, och började jämföra. Det blev som ett detektivarbete och snart fick vi hjälp av Brian och Jasmine. Det var roligt att lyssna på barnen: "Det där är i alla fall inte kalksten eller marmor!" Man märkte att de lärde sig skillnaderna på olika typer av sten.

Efter en tid av otålig väntan kunde Maja äntligen berätta för eleverna att de hade vunnit.

– De blev jätteglda, och böckerna är så fina. Barnen tycker mycket om att titta i dem. De utbrister saker som "Kolla vad coolt!" och "Där skulle jag vilja bo!" De har också börjat kommentera saker i och omkring skolan som är gjord eller byggt av sten, säger hon.

Guldmedalj till Jan Anders Brundin

DET VAR EN RÖRD Jan Anders Brundin som under Sveriges Stenindustriförbunds årsmöte i Örebro tilldelades förbundets guldmedalj för ett "gagnerikt" arbete inom svensk stenindustri. Under sitt yrkesliv har Jan Anders bland annat varit global handelsresande i sten, en principfast besiktningsman och förhandlare som löst tvister. Rollerna har haft en gemensam nämnare: djup kunskap, oavsett om det handlar naturstenens egenskaper, monteringsmetoder eller affärsjuridik.

– Stentrender och tillfälligheter har styrt mitt yrkesliv, sammanfattade han när tidningen *Sten* porträtterade honom i höstas.

– Den moderna stenbranschen är global och man måste lära sig att förstå olika kulturer. Människor är mer komplexa än byggmaterial, men när man väl behärskar olikheterna blir det också mindre komplicerat och man når snabbare samsyn.

Medaljnämnden och medaljören – från vänster: Jonas Eklund, Jörgen Sjöström, Jan Anders Brundin och Kurt Johansson.

NY VD FÖR STENENTREPRENADER

STEFAN KYLBRINK ÄR ny vd på Stenentreprenader i Hesselholm och ersätter Per Jansson som lämnar bolaget efter 20 år. Stenentreprenader är sedan april 2019 ett separat dotterbolag i koncernen S:t Eriks. Bolaget, som grundades 1995, omsätter i dag cirka 100 mkr per år och sysselsätter cirka 20 anställda.

– Natursten är ett strategiskt område för S:t Eriks och genom detta stärker vi vår position ytterligare inom segmentet, säger Tomaz Lewander VD på S:t Eriks.

Stefan Kylbrink har de senaste sju åren varit verksam på S:t Eriks AB och kommer närmast från en roll som försäljningschef för region Väst och Syd.

TIDLÖS ELLER TRENDIG?

VI HAR STENLÖSNINGAR FÖR ALLA BEHOV

VALTER EKLUND STENENTREPRENADER AB

är ett specialistföretag som utför alla typer av stenarbeten och stenentreprenader. Bland annat golv, fasader, trappor, badrum, kök, markbeläggningar, murar m.m.

VE STEN AB

är ett säljbolag med import och egen verkstad. Tillverkar, tillhandahåller och säljer alla typer av stenmaterial. Bland annat golv, väggplattor, gat- och kantsten, markhållar, fönsterbänkar, bänkskivor för kök och badrum, trappor, beklädnader, fasader, murar m.m.

KUNSKAP OCH TRADITION SEDAN 1938

VALTER EKLUND KONCERNEN

Korgvidegränd 5-7, 162 44 Vällingby, **Tel:** 08-38 03 30

Mail: info@ve-sten.se, **Hemsida:** www.ve-sten.se

KURT JOHANSSON

är bergsingenjör och adjungerad professor i ämnet Natursten som bygg- och anläggningsmaterial på SLU.

KAI MARKLIN är

arbetande ordförande i Sveriges Stenindustriförbund och Stenindustrins Forskningsinstitut.

**I VARJE NUMMER SVARAR VÅRA
EXPERTER PÅ FRÅGOR OM NATUR-
STEN.**

HUR VÄLJER VI STEN TILL BÄNKSIVA?

▼
Vi ha bestämt oss för att bänkskivorna i vårt nya kök ska vara av natursten. Är det något särskilt vi ska tänka på när vi väljer sten? Kan vi få hjälp någonstans?

KAI SVARAR:

Det finns några saker ni bör tänka på. För det första är det viktigt att ni inte väljer sten utifrån bilder, utan tittar på riktiga stenprover. Sten är ett naturmaterial och kan variera

i utseende. Vissa sorter varierar lite, andra mycket. Fråga företaget som ni tänker köpa av om den sten ni gillar kan variera mycket i utseende. Är svaret ja, bör ni be om fler prover som visar på variationen. Men som sagt, oavsett stensort, titta alltid på prover!

När ni har valt sten skall även ytbearbetning väljas. Vanligast är polerad yta. Den är enklast att underhålla. Som hjälp vid val av bänkskiva i natursten har vi tagit fram ett blad som heter *7 steg till ett lyckat val* (Bänkskivor av natursten). Du hittar det på www.sten.se » *Stenhandboken* » 7 steg. Där finns också en bilaga som heter *Stenens egenskaper* (Egenskaper hos natursten). I den kan ni läsa om tekniska och estetiska egenskaper, toleranser med mera. Rätt vald sten kommer att ge er en bänkskiva som förgyller ert kök under lång tid. Lycka till!

PASSAR SÅGAD GRANIT FRAMFÖR YTTERTRAPPAN?

▼
Vi tänker ha granitplattor (hällar) framför vår trappa till ytterdörren. Vad skall vi ha för ytbearbetning? Kan vi använda plattor med sågad yta?

KAI SVARAR:

Nej, vi avråder från att ha sågade ytor på hällar utomhus. De blir mycket hala när de är blöta. Inte heller slipad eller polerad ytbearbetning är att rekommendera av samma orsak. Vår rekommendation är flammad eller krysshamrad ytbearbetning.

ENKELT

 GRANUM
STENPRODUKTER

www.granumstenprodukter.se

Tradition från Öland

Mysinge Stenhuggeri AB är ett familjeföretag i den tredje generationen och har sedan 1930-talet brutit och förädlat den öländska kalkstenen. Vi levererar Ölandskalksten till det stora och lilla projektet, både i inne- och utemiljö.

Mer information om produkter och bearbetningar finns på vår hemsida.

MYSINGE
STENHUGGERI

- Ajour Trading Sweden AB - entreprenör och komplett leverantör av allt inom renovering och vård av stengolv, trapphus samt övriga stenytor.

Vi kan förse er med allt från rengöringsmedel, vårdande underhållsmedel, special kem, städredskap, maskiner, slippapper, diamanter, rondeller, samt tork- och skrapmattor plus mycket mer. Allt för att göra det enkelt för er att ha en enda leverantör med över **30 års** erfarenhet i branschen och ett brett sortiment av produkter och maskiner samt tillbehör allt av högsta kvalitet. Vi utför även entreprenadjobb på alla typer av stenytor såsom trapphus, golv, fasader för er som inte har möjlighet att utföra det själva. Se exempel nedan.

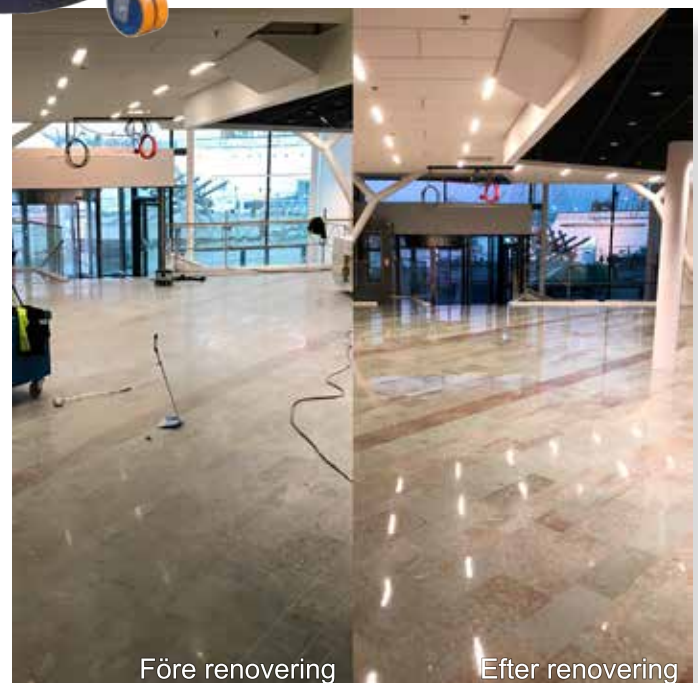
Vi erbjuder även utbildningar inom rengöring och vård av stenytor.
Kontakta oss för mer information. Kontaktuppgifter finns längst ned på sidan.

PERFORMANCE PADS

PERFORM FLOOR-RECOND SYSTEM
PRODUKTER FÖR PROFFESIONELL ANVÄNDNING

AJOUR
TRADING

CENTRUM FÖR GOLVKUNSKAP

Stockholm
Kontor
Markörgatan 2
136 44 Handen
08-604 30 00

Göteborg
Huvudkontor
Snåkeredsvägen 2
438 91 Landvetter
031-87 05 40
info@ajourtrading.com

Fjällbacka
Centrallager
Ekelidsvägen 7
457 40 Fjällbacka
031-87 31 21

www.ajourtrading.com

BORGHAMNSTEN AB

Borghamnsvägen 3
SE-592 93 Borghamn

Tel: +46 143 20 210
Fax: +46 143 20 233
info@borghamnsten.se
www.borghamnsten.se

Ekebergsmarmor • Brännlyckemarmor • Borghamnskalksten.
Fasader, golv och trappor mm för
såväl inne- som utemiljöer.

NA STENTEKNIK AB

Sirbo 160
SE-693 94 Åtorp

Tel: +46 730 41 90 60
per@nastenteknik.se

NY ÄGARE – SAMMA KRAMLOR!

DALA STEN AB

Kalkbruket
521 62 Stenstorp

Tel: +46 500 451 132
info@dalasten.se
www.dalasten.se

www.dalasten.se

Sten för interiör och exteriör. Golv-
plattor, fönsterbänkar, bänkskivor,
trappor, fasad och marksten.

**NILSSONS STENHUGGERI
& GRAVVÅRDSFABRIK AB**

Industrivägen 17
SE-294 39 Sölvesborg

Tel: +46 456-155 55
info@nilssonssten.se
www.nilssonssten.se

Yrkesskicklighet, kunskap
och erfarenhet sedan 1901.

**GRANUM
STENPRODUKTER AB**

Aspgatan 33
289 71 Sibbhult

Tel: +46 44 620 10 10
info@granumstenprodukter.se
www.granumstenprodukter.se

Låt oss skapa något
hållbart tillsammans!

NORDSKIFFER AB

Verkstadsgatan 2 B
SE-263 39 Höganäs

Tel: +46 42 33 13 98
info@nordskiffer.com
www.nordskiffer.com

Experter på skiffer för
fasad, golv, tak och mark.

GRUVTEKNIK AB

Saxdalsvägen 2
SE-771 65 Ludvika

Tel: +46 240 374 95
Fax: +46 240 376 58
info@gruvteknik.com
www.gruvteknik.com

Nya och begagnade maskiner
samt reservdelar för borrar,
kilning och sprängning i berg.

**NORRKÖPINGS
STENINDUSTRI AB**

Box 120 52
SE-600 12 Norrköping
Tel: +46 11 12 13 80
Fax: +46 11 10 19 12
info@stenindustri.se
www.stenindustri.se

Vi levererar och monterar:
granit – kalksten – marmor –
skiffer – gravvårdar.

**STENKONSULT
ANDERS JUNGHAGE**

Västra torggatan 10
SE-665 35 Kil
Tel: +46 70-88 66 418
anders@junghage.nu
www.junghage.nu

Stenkonsult,
besiktningsman
och rådgivare

**NÄRKESTEN
ENTREPRENAD AB**

Box 62
SE-692 21 Kumla
Tel: +46 19 58 25 20
Fax: +46 19 58 19 90
mail@narkesten.se

Stenhuggning – restaurering –
montering. Utför allt inom
branschen i hela Norden.

MATEK AB

Norra Zinkgatan 3
SE-271 39 Ystad

Tel: +46 411 55 57 25
magnus.lasson@matek.se
ola.randefalk@matek.se
www.matek.se

Diamantverktyg
& maskiner
för sten & betong.

**ORSA
STENHUGGERI AB**

Gruvbacksvägen 4
SE-794 91 Orsa

Tel: +46 250-550 330
info@orsasten.se
www.orsasten.se

Bryter och bearbetar
Orsasandsten till byggnadssten,
fasadsten, restaurering mm.
Tillverkar och levererar gravvårdar.

PERSSONSTEN

Yxhultsvägen 44
SE-692 72 Kumla

Tel: +46 19 57 29 00
Fax: +46 19 57 25 43
info@perssonsten.se
www.perssonsten.se

Stenhuggeriet
med yrkeskunskap.

STRIXEN AB

Samlarvägen 4
SE-281 43 Hässleholm

Tel: +46 709-99 09 95
info@strixen.se
strixen.se

Natursten är vårt material.

SJÖSTRÖM STENFÖRÄDLING AB

Kalkstensgatan 1
SE-387 92 Borgholm
Tel: +46 485-56 15 50
Fax: +46 485-56 31 38
info@sjostromsten.se
www.sjostromstenforadling.se

Vi tar fram inomhus- och
utomhusprodukter av öländsk
och jämtländsk kalksten.
Kunglig hovleverantör.

VILL DU OCH DITT FÖRETAG OCKSÅ SYNAS HÄR?

Kontakta Kai Marklin

Tel: +46-(0)70 594 71 95
annons@sten.se

SLITE STENHUGGERI AB

Box 52
SE-624 22 Slite

Tel: +46 498 22 03 49
Fax: +46 498 22 22 50
info@slitesten.se
www.slitesten.se

Allt i gotländsk kalksten. Modern
fabrik, duktiga hantverkare.
Byggnadssten, trädgårdssten,
stenrestaurering.

THORSBERG STENHUGGERI AB

SE-533 94 Hälleknäs

Tel: +46 510-54 00 56
Fax: +46 510-54 00 67
info@thorsberg.se
www.thorsberg.se

Kinneullekalksten, marmor
och granit. Golv, trappor,
köks- och fönsterbänkar,
trädgårdsmiljöer, fasader.

STENFIRMA LAPITAL AB

Symmetrivägen 19
SE-196 37 Kungsängen

Tel: +46 8 770 70 70
info@lapital.se
www.lapital.se

Granit, marmor och
kalksten. Högsta kvalitet
till bästa pris. Stockholms
modernaste verkstad.

ZAARSTONE

Arkelstorpsvägen 11
SE-290 62 Vilshult

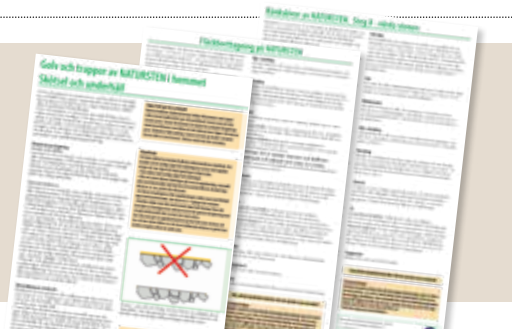
Tel: +46 454 77 10 20
Fax: +46 454 77 10 30
info@zaarstone.se
www.zaarstone.se

Vi är den kompletta naturstens-
leverantören som kan leverera
allt inom naturstensprodukter.

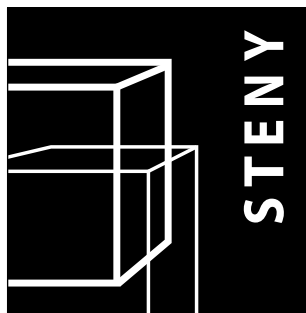
3 x skötselråd för natursten

Sveriges Stenindustriförbund har tagit fram tre nya kortfattade faktablad med skötsel-
råd för sten. Ett handlar om bänkskivor,
ett om golv och trappor och ett om hur man tar bort fläckar på natursten. Du hittar
fakta-bladen på www.sten.se » *Stenhandboken* » *skötselanvisningar*.

ALLT DU VILL VETA OM NATURSTEN ... OCH LITE TILL!

www.sten.se

STENY AB

Din lokala stenhuggare i hela landet

Tel: +46 46 540 18 88 info@steny.se www.steny.se

Steny AB

stenyab

BRÖDERNA AHLGREN'S MARMORINREDNINGAR AB

Proffs på natursten

Mariero 1
SE-524 91 Herrljunga
Tel: +46 513 401 72
Fax: +46 513 401 90
info@ahlgrensmarmor.se
www.ahlgrensmarmor.se

NORRSTEN

Sundbrogatan 29
SE-937 31 Burträsk

We bring the rock to you

Tel: +46 914 550 01
Fax: +46 914 108 88
info@norrsten.se
www.norrsten.se

JN SVENSK STEN

Fiskaregatan 4
SE-386 50 Mörbylånga

Tel: +46 485 65 90 04
info@svensksten.se
www.svensksten.se

SJÖSTRANDS GRANIT & MARMOR

Slånbärgsgatan 3
SE-722 23 Västerås
Tel: +46 21 18 56 10
Fax: +46 21 30 56 30
info@sjostrandsgranit.se
www.sjostrandsgranit.se

KUNGÄLV'S NATURSTEN AB

Rattgatan 17
SE-442 40 Kungälv

Vi levererar natursten
hem till Dig!

Tel: +46 303 22 66 05
info@knsten.se
www.knsten.se

STENDESIGN STOCKHOLM AB

Rörvägen 51
SE-136 50 Haninge

Tel: +46 8 663 26 63
info@stendesign.nu
www.stendesign.nu

LANDERNÄS MARMOR AB

Nöbbelevs Mossaväg 1
SE-226 60 Lund
Tel: +46 46 399 660

1 000 råskivor i lager, veckoleveranser från Italien. Egen produktion. Uppmätning, tillverkning, leverans och montering av era bänkskivor.

info@landernas.se
www.landernas.se

STEN & MARMOR I LINKÖPING AB

Tornbyvägen 3
SE-582 73 Linköping

Naturmaterial som håller i generationer till köksbänkar, fönsterbänkar, golv och väggplattor. Proffsmontering, säkra leveranstider, skräddarsydda lösningar.

Tel: +46 13 14 54 34
info@sten-marmor.se
www.sten-marmor.se

MARMOR & GRANIT AB

Industrigatan 6
SE-291 36 Kristianstad
Tel: +46 44 21 34 40
Fax: +46 44 21 33 08
info@marmorgranit.se
www.marmorgranit.se

Inredning, fasad, trappor, golv, bordsskivor, köks- och fönsterbänkar, trädgårdssten, gravvårdar, montering, restaurering, konsult.

STENY

Inredningar
Hotell
Restaurang
Golv
Köksbänkar
Kontor
Badrum
Bord
Bardiskar
Projekt

... i hela Sverige!

KVALITET OCH KOMPETENS SEDAN 1995

Stenentreprenader AB är det ledande naturstensföretaget inom entreprenad och handel i Sverige, specialiserade på både materielleverans och montering av natursten för fasader, golv och fönsterbänkar. Våra ledord är kunskap, helhetssyn, omsorg och etik. www.stenentreprenader.se

STEN
ENTREPRENADER

FÖR EN HÅLLBAR FRAMTID

OCH EN VACKER NUTID...

S:t Eriks är Sveriges sten- och betongpartner som med stor kompetens och ett brett och djupt sortiment bidrar till att skapa hållbara, funktionella och vackra miljöer. Vi har lokal och rikstäckande närvaro med god lagerhållning av natursten, markbeläggning, murar och trappor, infrastruktur och VA samt tak.

S:T ERIKS AB | TELEFON: 0771-500 400 | E-POST: INFO@STERIKS.SE | WWW.STERIKS.SE

S:T ERIKS

SVERIGES STEN- OCH BETONGPARTNER

POSTTIDNING B

Avsändare:

STEN

Industrigatan 6

SE-291 36 Kristianstad

Det eviga i ett ögonblick

**Världen äldsta och mest
hållbara,
klimatsmarta,
återbrukbara,
brandsäkra,
och vackra byggmaterial
som Moder Natur har skapat!**

Frågor på det?

Välkommen till vår monter C04:61
på **Nordbygg** den 21-24 april och
träffa några av våra medlemmar!

THORSBERG
STENHUGGERI AB

SJÖSTRÖM
STENFÖRÄDLING AB
Allt i Ölands och Jämtlands kalksten

SLITE STENHUGGERI

Borhamns
Stenförädling AB

Hallindens
GRANIT
sweden